

**РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД
ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ**

ПУНОЛЕТНИ У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ 2019.

Београд, јул 2020.

Садржај

Листа скраћеница	3
ПРЕДГОВОР.....	4
1. ПУНОЛЕТНИ У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ – ОПШТИ ПОКАЗАТЕЉИ.....	6
2. ПОРОДИЦА У КРИЗИ, ПОРОДИЦЕ У ПОТРЕБИ ЗА ПОДРШКОМ	15
3. КОРИСНИЦИ ЖРТВЕ НАСИЉА	21
4. ОСОБЕ СА ИНВАЛИДИТЕТОМ	34
5. КОРИСНИЦИ БЕЗ УСЛОВА ЗА САМОСТАЛАН ЖИВОТ И ОДГОВАРАЈУЋЕГ ПОРОДИЧНОГ СТАРАЊА.....	46
6. МАТЕРИЈАЛНО УГРОЖЕНИ КОРИСНИЦИ.....	53

Листа скраћеница

АПД – Анкета о потрошњи домаћинстава

АП КиМ – Аутономна покрајина Косово и Метохија

БДП – Бруто домаћи производ

ЕУ – Европска Унија

EU-SILC - Анкета о приходима и условима живота (The Survey on Income and Living Conditions – SILC)

ЗСЗ – Закон о социјалној заштити

ЈЛС – Јединица локалне самоуправе

ЛПЛУ – Лиценцирани пружаоци локалних услуга (дневне услуге у заједници, услуге подршке за самосталан живот и услуге смештаја – прихватилишта/свратишта)

МРЗБСП – Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања

МУП – Министарство унутрашњих послова

НСП – Новчана социјална помоћ

ПИО – Републички фонд за пензијско и инвалидско осигурање

РЗС – Републички завод за статистику

РЗСЗ – Републички завод за социјалну заштиту

РС – Република Србија

СЗ – Социјална заштита

СИПРУ – Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва

ТНП – Право на помоћ и негу другог лица

УН – Уједињене нације

УТНП – Увећани додатак за помоћ и негу другог лица

ЦСР – Центар за социјални рад

ЦЗЖТЉ – Центар за заштиту жртава трговине људима

ПРЕДГОВОР

„Пунолетни корисници у систему социјалне заштите у 2019.“ је пети по реду извештај у којем су представљени статистички подаци о пунолетним корисницима система социјалне заштите. Као и претходна, и ово издање садржи табеле и графиконе са актуелним статистичким подацима о пунолетним корисницима у различитим областима социјалне заштите.

Циљ извештаја је сагледавање потреба корисника, односно да се путем статистичких података омогући увид у ефекте које постиже систем социјалне заштите. Сагледавањем потреба корисника и праћењем података о поступцима, мерама и услугама из домена социјалне заштите, омогућава се планирање и унапређење социјалне заштите, односно креирање и спровођење политика усмерених на отклањање неједнакости и последица социјалне искључености.

Извештај о пунолетним корисницима социјалне заштите заједно са извештајем „Деца у систему социјалне заштите у 2019.“ представља целовит увид у специфичности положаја и потреба корисника у систему и омогућава праћење података о поступцима, мерама и услугама из домена социјалне заштите.

У извештају су прикупљени и објављени статистички подаци о пунолетним корисницима из следећих институција: установе социјалне заштите – центри за социјални рад, установе за смештај деце и младих и установе за смештај одраслих и старијих; Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања; Републичког завода за статистику; Републичког Фонда за ПИО, Центра за заштиту жртава трговине људима, као и подаци које обједињује Еуростат.

Извештајем су приказани статистички подаци из следећих области:

1. Пунолетни корисници система социјалне заштите у 2019. години – општи показатељи
2. Породица у кризи/породице у потреби за подршком
3. Корисници жртве насиља
4. Особе са инвалидитетом
5. Корисници без услова за самосталан живот и одговарајућег породичног старања
6. Материјално угрожени корисници

За анализу стања, доношење одговарајућих мера и праћење њихове реализације неопходно је системско обезбеђивање статистичких показатеља и њихово унапређивање. Републички завод за социјалну заштиту посвећен је изградњи одрживог институционалног оквира за праћење корисника у систему социјалне заштите, којем доприноси и ова публикација.

Извештај је намењен заинтересованој јавности са намером да укаже на проблеме који изискују деловање система социјалне заштите и друштва у целини. Надамо се да ће овај извештај послужити и као подстицај за будућа истраживања и анализе, те да ће помоћи у планирању и спровођењу политика једнаких могућности.

У Београду, јул 2020.

Директор

Божидар Дакић

1. ПУНОЛЕТНИ У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ – ОПШТИ ПОКАЗАТЕЉИ

Систем социјалне заштите у Србији заснован је на принципима о људским правима садржаним у Универзалној декларацији о људским правима и у конвенцијама усвојеним под покровитељством УН које артикулишу права одређених група. У складу са националном законском регулативом а посебно са Породичним законом, Законом о социјалној заштити, Законом о финансијској подршци породици са децом и Законом о спречавању насиља у породици, систем социјалне заштите оријентисан је на остваривање минималне материјалне сигурности и независности, отклањање последица социјалне искључености и превенцију и санирање последица злостављања, занемаривања и експлоатације. Утемељење циљева система социјалне заштите налази се у Уставом Републике Србије гарантованим правима: праву на живот, опстанак и развој, праву на поштовање најбољег интереса детета, праву на једнак третман, односно недискриминацији.

Социјална заштита у Србији је дефинисана као организована друштвена делатност од јавног интереса чији је циљ пружање помоћи и оснаживање за самосталан и продуктиван живот у друштву појединаца и породица, као и спречавање настајања и отклањање последица социјалне искључености.¹ Сви грађани РС имају право на социјалну заштиту која се обезбеђује пружањем услуга социјалне заштите и материјалном подршком.

Циљеви социјалне заштите остварују се пружањем услуга социјалне заштите и активностима које предупређују, умањују или отклањају зависност од социјалних служби.

Корисник социјалне заштите је појединац, односно породица која се суочава с препрекама у задовољавању потреба, услед чега не може да достигне или да одржи квалитет живота.² Такође, корисници социјалне заштите су грађани који немају довољно средстава за подмирење основних животних потреба, а не могу да их остваре својим радом, приходом од имовине или из других извора.

Према Закону о социјалној заштити, унутар групације пунолетних корисника разликују се три старосне категорије млади (од 18 до навршене 26 године старости), одрасли (од 26 до навршене 65 године старости) и старији (од навршене 65 године старости).

Преглед најважнијих запажања:

- Демографска слика Србије је обележена трендовима депопулације и демографског старења који су последица негативног природног прираштаја и негативног миграционог салда. Број становника у Србији се, између два последња Пописа становништва РС (Попис 2002. и 2011. године) смањило, а резултати Процене становништва РСЗ за 2018. годину³ указују на наставак ових трендова. У 2019. години

¹ Члан 2. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

² Члан 41. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

³ У тренутку израде извештаја нису доступне Процене становништва за 2019. годину. За све прорачуне у овом извештају користиће се Процена из 2018. године, крај године.

број становника Србије смањено се у односу на број становника у 2010. години за 4,5%. Број деце је мањи за 10,8%, а број пунолетних за 3,1% (Графикон 1.1).

- Резултати пројекција указују да ће у периоду до 2060. године једна од најважнијих карактеристика демографског развоја Србије бити изразито стара старосна структура становништва, са мањим бројем лица млађих од 15 година и њиховим мањим уделом у укупном пројектованом становништву Србије⁴. Сви прогностички показатељи указују да је пред Србијом период веома интензивног старења становништва, а Србија ће на крају пројекционог периода бити демографски старија него педесет година раније⁵. Удео старијих био би, према свим пројекционим варијантама, у 2060. години знатно већи него почетне 2010. године, а кретао би се у интервалу од 23,6% (варијанта високог фертилитета) до 31,8% (варијанта ниског фертилитета). Такође, резултати пројекција указују да ће се нарочито интензивно одвијати старење старих, тј. повећање удела старих од 80 или више година.
- Проблем старења становништва и раст броја издржаваних лица у односу на број лица радног узраста заједнички је за земље ЕУ и Србију. Смањење броја становника само по себи не мора да представља проблем, али када се дешава истовремено са старењем становништва, као што је случај у Србији, може да угрози квалитет живота⁶, пре свега кроз немогућност државе да задовољи потребе зависног становништва⁷. У периоду 2015 - 2060. у просеку ће у земљама ЕУ *стопа зависности* порасти са 53 на 78, док се очекује да ће у Србији порасти са 54 на 86. Очекује се да ће у случају *стопа зависности старог становништва* у ЕУ порасти са 29 на 52, а у Србији са 30 на 57⁸.
- Иако се број становника РС континуирано смањује, број корисника социјалне заштите на евиденцији ЦСР је у континуираном порасту (Графикон 1.2). У 2019. години број корисника социјалне заштите износио је 741.205, чиме је настављен тренд раста броја корисника социјалне заштите у Србији који се у периоду 2010 – 2019. повећао за 22,9%. Број пунолетних корисника је 543.492 и повећао се за 25,2% у периоду од десет година.
- У 2019. години сваки десети пунолетни грађанин РС је био корисник система социјалне заштите – удео пунолетних корисника СЗ у броју пунолетног становништва

⁴ Што се тиче прогностичке варијанте, њено остварење би у 2060. години резултирало са 653 хиљаде младих до 15 година и њиховим уделом у укупном становништву од свега 13,3%. У поређењу са бројем старих 65 или више година, младих би било више него двоструко мање, а вредност индекса старења би достигла 229 индексних поена, или готово двоструко више него 2010. године.

⁵ Пнев, Горан: Пројекције становништва Србије од 2010. до 2060. године http://www.fiskalniasvet.rs/doc/istrazivacki-radovi/studija-projekcije_stanovnistva_srbije_od_2010-2060-enev.pdf

⁶ <https://mons.rs/demografske-promene-u-eu-i-srbiji-ocekivani-trendovi-i-njihove-posledice>

⁷ *Стопа зависности и стопа зависности старог становништва* показују колико се мења структура становништва у посматраном периоду, тј. колико *зависних лица „иде“* на 100 лица радног узраста која "издржавају" зависна лица кроз плаћање пореза и доприноса.

⁸ <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00198/default/table?lang=en>

РС у 2019. години износио је 9,5% што указује на већу оптерећеност система социјалне заштите (Графикон 1.3).

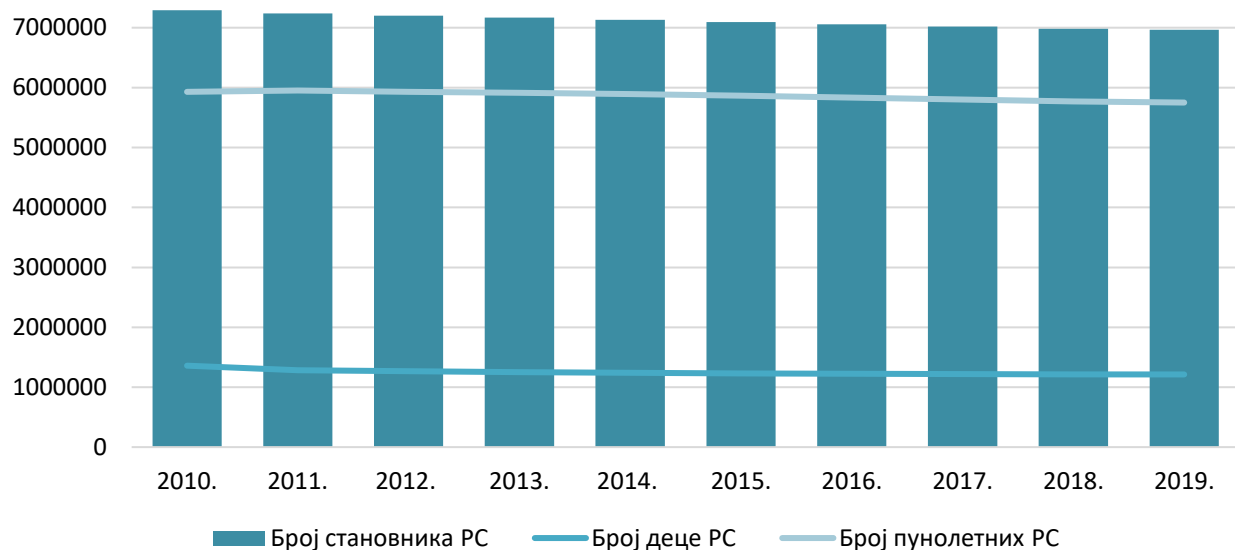
- У регионалној дистрибуцији пунолетних корисника ЦСР присутне су варијације (Графикон 1.4). Највећи проценат пунолетних корисника система социјалне заштите у односу на укупно становништво региона је у Јужној и Источној Србији са 9,6%. Процент пунолетних корисника у региону Шумадије и Западне Србије и Војводине је мањи и износи 7,6% и 7,9% респективно. Континуирано најмањи проценат пунолетног становништва које користи услуге СЗ је у београдском региону, где 4,4% пунолетног становништва користи услуге СЗ.
- У 2019. години просечно 7,3% становника РС⁹ је на евиденцији ЦСР, тј. користи услуге СЗ. У дистрибуцији корисника СЗ према областима уочавају се значајнија одступања од просека: највећи проценат корисника СЗ у укупном становништву области и највеће одступање од републичког просека је у пиротској области где је 17,1% становништва на евиденцији ЦСР (Графикон 1.5). Највеће одступање од просека у обрнутом смеру је у колубарској области где најмање или 3,3% становника користи услуге СЗ.
- Према типу насеља, у Републици Србији доминира градско становништво са 59,3%, а структура пунолетних корисника ЦСР према типу насеља у 2019. години прати дистрибуцију опште популације (Графикон 1.6).
- У систему социјалне заштите одвијају се процеси који не прате демографске процесе у општој популацији. У десетогодишњем периоду присутан је тренд повећања броја корисника у свим старосним категоријама. Значајно је порастао број младих на евиденцији ЦСР – повећање за 111,9%, одраслих за 18,4%, а старијих за 18,9% (Графикон 1.7). У старосној структури пунолетних доминирају одрасли корисници, са 64,5%, удео старијих је 23,5%, а младих 12,1%.
- Према полној структури, структура корисника ЦСР прати полну структуру пунолетног становништва РС (Графикон 1.8).
- Континуирано највише корисника на евиденцији ЦСР припада корисничкој групи материјално угрожених корисника – корисника новчане социјалне помоћи и једнократних новчаних помоћи (Графикон 1.9). Процент ове корисничке групе у 2019. години износи 52,4%, а од 2011. године број пунолетних материјално угрожених корисника је порастао за 33,5%. Велика заступљеност ове категорије грађана у систему СЗ је у складу са статистичким истраживањима која се баве сиромаштвом. Према АПД-у проценат становништва у апсолутном сиромаштву у РС

⁹ Просек се односи на РС без АПКим – за КиМ није могуће израчунати дистрибуцију према областима јер РСЗ не ради процене становништва за КиМ.

у 2019. години износио је 7,1%, а чак 24,3% становништва је у ризику од сиромаштва (релативно сиромаштво, EU – SILC).

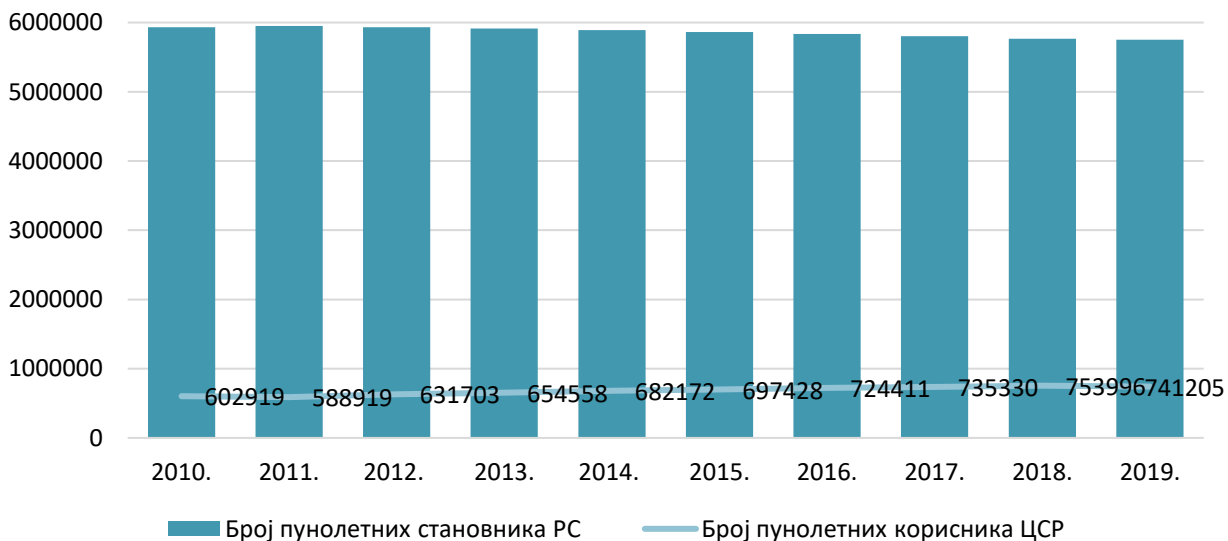
- Континуирано висока заступљеност материјално угрожених корисника у систему СЗ, процеси старења становништва РС, повећавање коефицијента зависности између радно активне и неактивне и здраве и болесне популације и повећавање стопе зависности, имају значајне импликације на систем СЗ. Систем СЗ мора посветити већу пажњу мерама активације корисника НСП, као и организацији и унапређењу људских ресурса како би могао одговорити на потребе растућег броја корисника. На ширем друштвеном плану демографски процеси и економска ситуација доприносе радикалним променама у свим аспектима живота и отварају питања како ће се социјална заштита и друштво у целини, на адекватан и одржив начин, прилагодити изазовима које ови процеси отварају.

Графикон 1.1 – Становништво Републике Србије, деца и пунолетни, 2010 - 2019.

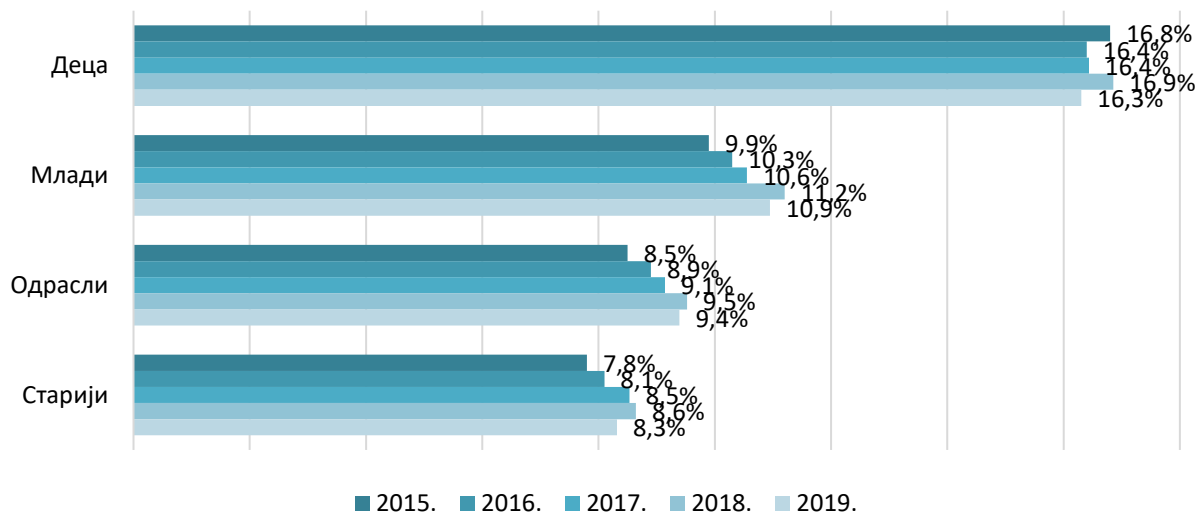
Извор: РЗС – Процене становништва РС

Графикон 1.2 – Пунолетно становништво РС и пунолетни на евиденцији ЦСР, 2010 - 2019.

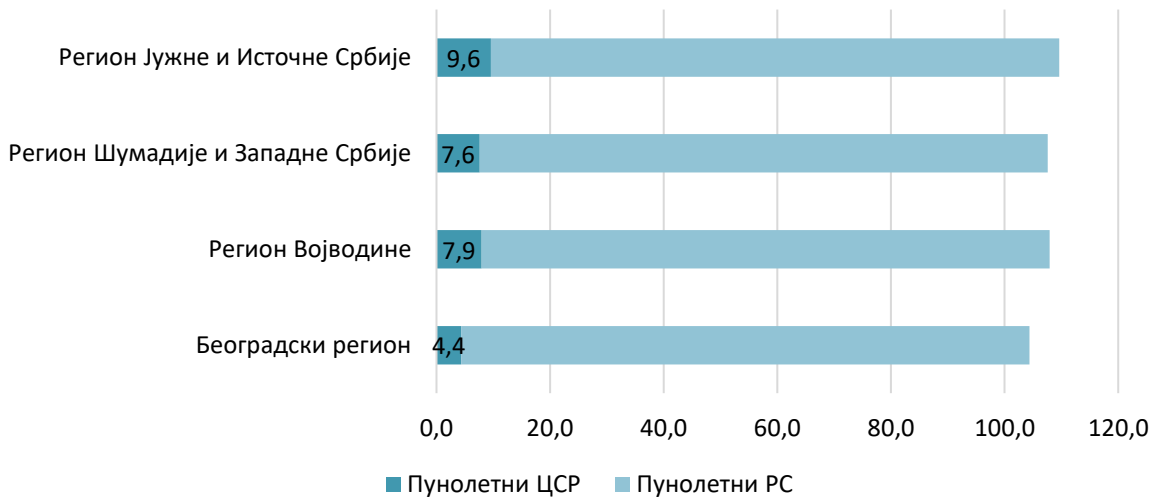
Извор: РЗС – Процене становништва РС, Извештаји ЦСР

Графикон 1.3 – Процент корисника ЦСР у укупном становништву РС према старости, 2015 - 2019. (%)

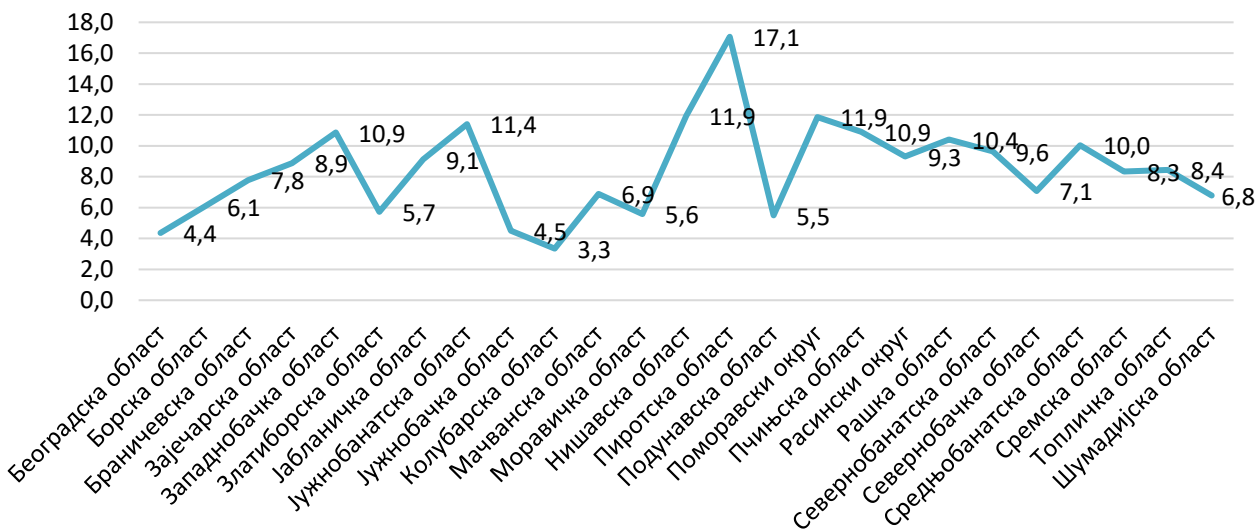
Извор: РЗС – Процене становништва РС, Извештаји ЦСР

Графикон 1.4 – Процент пунолетних корисника на евиденцији ЦСР у односу на пунолетно становништво РС према регионима, 2019. (%)

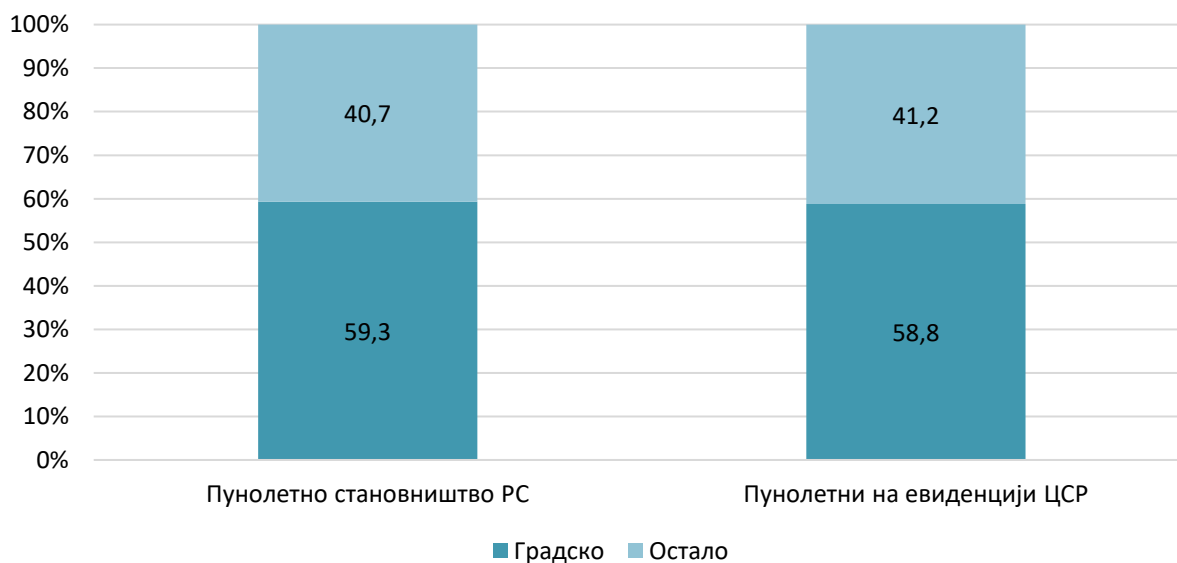
Извор: РЗС – Процене становништва РС, Извештаји ЦСР

Графикон 1.5 – Процент пунолетних корисника на евиденцији ЦСР у односу на пунолетно становништво РС према областима, 2019. (%)

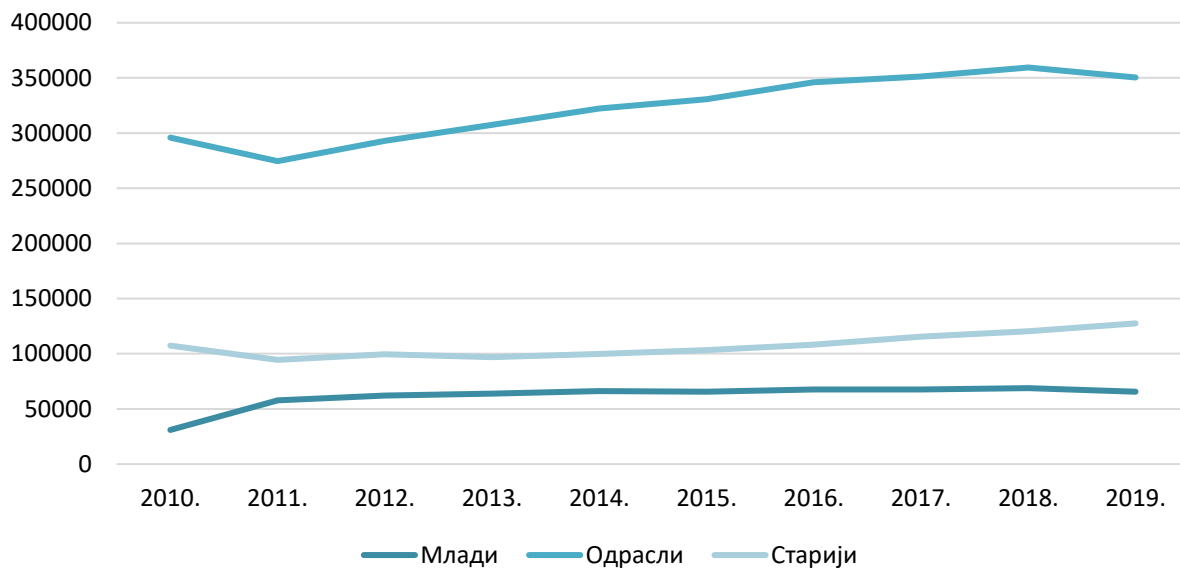
Извор: РЗС – Процене становништва РС, Извештаји ЦСР

Графикон 1.6 – Становништво РС и пунолетни корисници ЦСР према типу насеља, 2019. (%)

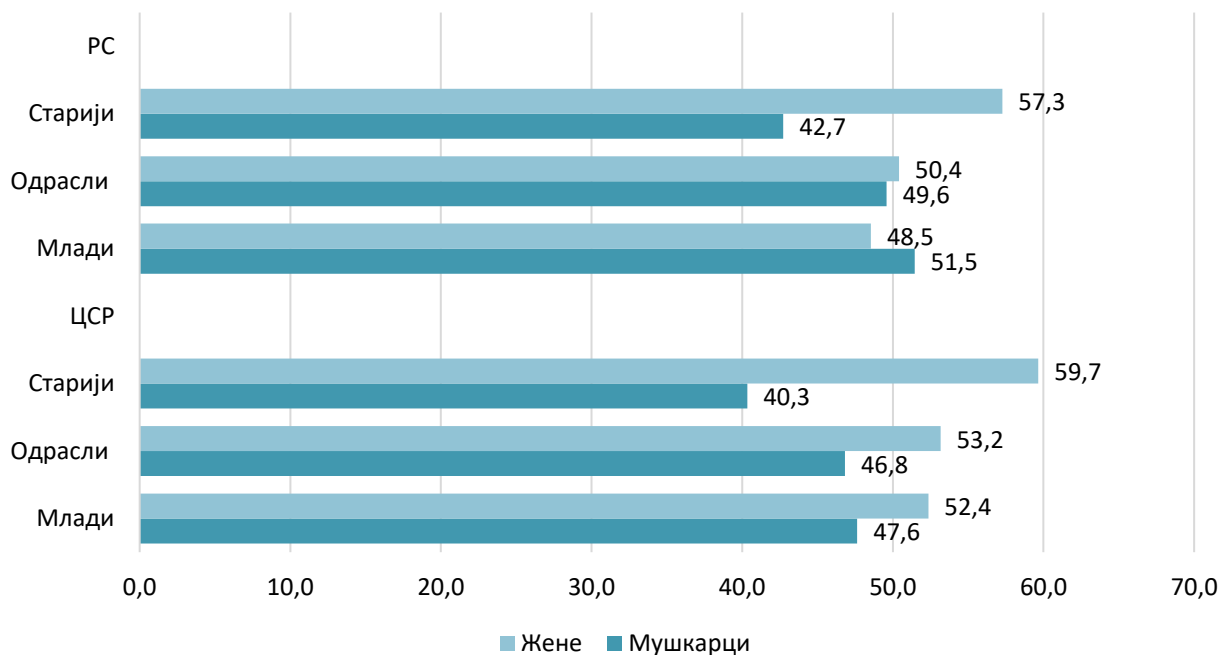
Извор: РЗС – Процене становништва РС, Извештаји ЦСР

Графикон 1.7 - Старосна структура пунолетних корисника на евиденцији ЦСР, 2010 - 2019.

Извор: РЗС – Извештаји ЦСР

Графикон 1.8 – Пунолетно становништво РС и пунолетни корисници ЦСР према полу, 2019. (%)

Извор: РЗС – Процена становништва, Извештаји ЦСР

Графикон 1.9 – Пунолетни корисници ЦСР према корисничким групама, 2019. (%)

Извор: Извештаји ЦСР

2. ПОРОДИЦА У КРИЗИ, ПОРОДИЦЕ У ПОТРЕБИ ЗА ПОДРШКОМ

Породице у потреби за подршком и породице у кризи су породице које због сиромаштва, незапослености, необразованости, инвалидитета или болести, сметњи у развоју, проблема у понашању деце, поремећених породичних односа, недостатака или неадекватне социјалне мреже и других разлога, нису у стању да обезбеде адекватне услове за квалитетно задовољавање потреба својих чланова, пре свега безбедан развој детета у породици.

Карактеристике породица у кризи и одговори на њихове потребе мерени су и представљени преко појединца као корисника система СЗ. Породице које по својим карактеристикама спадају у корисничку групу породица у кризи су:

- *Породице са поремећеним породичним односима - хетерогена група породица у којима су односи поремећени из различитих разлога,*
- *Породице у којима се родитељи споре око вршења родитељског права¹⁰;*
- *Породице у којима је најбољи интерес детета угрожен или права или безбедност деце нису довољно осигурани.*

Ове породице постају корисници ЦСР на различите начине: путем пријава које могу упутити чланови породице, институције из различитих система, грађани или ЦСР по службеној дужности¹¹.

Мере за унапређење функција родитељства у надлежности ЦСР

Надзор над вршењем родитељског права према Породичном закону¹² чине мере превентивног и корективног надзора над вршењем родитељског права као механизма за заштиту најбољег интереса детета и омогућавање родитељима да врше родитељско право.

Превентивни надзор је низ поступака којим се интерес детета штити тако што се родитељу омогућава да заштити интерес детета (одређивање личног имена, располагање имовином, итд).

Корективни надзор је механизам којим располаже орган старатељства који се примењује када је угрожен интерес детета у биолошкој породици, а процењено је да у породици постоје капацитети да се постигне позитивна промена и унапреде родитељске компетенције, односно да на примеренији начин одговори на потребе детета. Мере корективног надзора су:

- *Упозорење родитељима на недостатке у вршењу родитељског права,*
- *Упућивање на разговор у породично саветовалиште или установу специјализовану за посредовање у породичним односима,*
- *Захтев да положи рачун о управљању имовином детета.*

¹⁰ ЦСР податке о овим породицама региструју пре свега кроз број деце чији се родитељи споре око вршења родитељског права (родитељи који су у поступку развода брака; споре се око регулисања личних односа детета са родитељем са којим не живи и родитељи у спору око издржавања).

¹¹ ЦСР не воде посебну евиденцију о овим породицама, а подаци се региструју преко евидентираних деце чији је интерес угрожен из различитих разлога.

¹² Члан 79. и 80. Породични закон („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 -др. закони 6/2015)

Лишавање родитељског права¹³ - родитељ може бити потпуно или делимично лишен родитељског права. До потпуног лишавања родитељског права долази када родитељ злоупотребљава права или грубо занемарује дужности из садржине родитељског права, а до делимичног лишавања родитељског права када родитељ несавесно врши права или дужности из садржине родитељског права. Мере лишавања родитељског права су најрестриктивније мере органа старатељства које ЦСР покреће као предлоге суду, односно као поступке за заштиту права детета¹⁴.

Кривични поступак против родитеља због занемаривања и злостављања детета – сврха ове мере је постизање позитивне промене у животу детета кроз деловање кривичним поступком на родитеље¹⁵.

Услуге усмерене на подршку породици у кризи

Услуге социјалне заштите директно или посредно, обезбеђују подршку породицама у кризи и породицама у којима није довољно осигуран или је угрожен интерес детета.

Саветодавно–терапијске и социо–едукативне услуге су усмерене ка породици и појединцу у кризи. Услуге се пружају као вид помоћи појединцима и породицама које су у кризи, ради унапређивања породичних односа, превазилажења кризних ситуација и стицања вештина за самосталан и продуктиван живот у друштву¹⁶. Група саветодавно-терапијских и социо-едукативних услуга није стандардизована због чега евиденције о пружању ових услуга у ЦСР нису уједначене, па самим тим ни поуздане.

Саветодавно усмеравање је активност стручног радника у ЦСР која се у оквиру редовног рада са корисником спроводи без упућивања на посебну услугу.

Преглед најважнијих запажања:

- У 2019. години ЦСР је донео 15.554 налаза и мишљења у којима су родитељи у спору око вршења родитељског права, што је за 4,3% мање у односу на 2015. годину (Графикон 2.1). Процент спорова који се не окончавају нагодбом или споразумним предлогом родитеља већ проценом органа старатељства за вршење родитељског права у 2019. години износи 81,7%.
- У 2019. години донето је 895 решења о мерама превентивног надзора и 506 решења о мерама корективног надзора. Примена мере о вршењу превентивног надзора је у континуираном паду од 2015. године и износи 36,7%. Тренд смањења броја решења о корективном надзору прекинут је у 2018. години када се повећао у односу на 2017. годину за 18,5% да би се у 2019 години поново смањио за 15,6% (Графикон 2.2).

¹³ Члан 81. Породичног закона („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 - др. закони 6/2015)

¹⁴ Члан 263. Породичног закона („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 - др. закони 6/2015)

¹⁵ Члан 193, 194. и 196. Кривичног законика („Сл. Гласник“, бр. 85/2005, 88/2005 - исправка, 107/2005 - исправка, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019)

¹⁶ Члан 40. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

- Укупан број покренутих поступака за лишење родитељског права у 2019. години износи 563 што представља повећање од 21,0% у односу на 2015. годину (Графикон 2.3).
- ЦСР су у 2019. години доставили 110 налаза и мишљења судовима у кривичном поступку због злостављања и занемаривања деце против родитеља. Посматрајући од 2016. године (када је у односу на 2015. годину дошло до наглог повећања броја налаза и мишљења који се достављају суду за 85,6%), овај број је у континуираном опадању и у 2019. години је смањен за 59,4% (Графикон 2.4). Број деце према чијим родитељима је покренут овај поступак у 2019. години износи 207.
- На коришћење саветодавно-терапијских услуга, које пружа овлашћено лице (специјалиста) у ЦСР, саветовалиште или неки други пружалац, у 2019. години упућено је 9.313 пунолетних корисника (Графикон 2.5). Од 2015. до 2018. године упућивање на услугу породичне терапије је у континуираном паду и износи 61,6%, док се у 2019. години бележи пораст у односу на 2018. годину и то за 83,8%. Од 2015. до 2019. године се смањује упућивање на услугу медијације за 56,7%. Упућивање на друге саветодавне и едукативне услуге и активности је у континуираном порасту од 2015. до 2018. године за 62,5%, док је у 2019. години тај број смањен за 13,1% у односу на претходну годину.

Графикон 2.1 – Поступци – спорови за вршење родитељског права, 2015 – 2019.

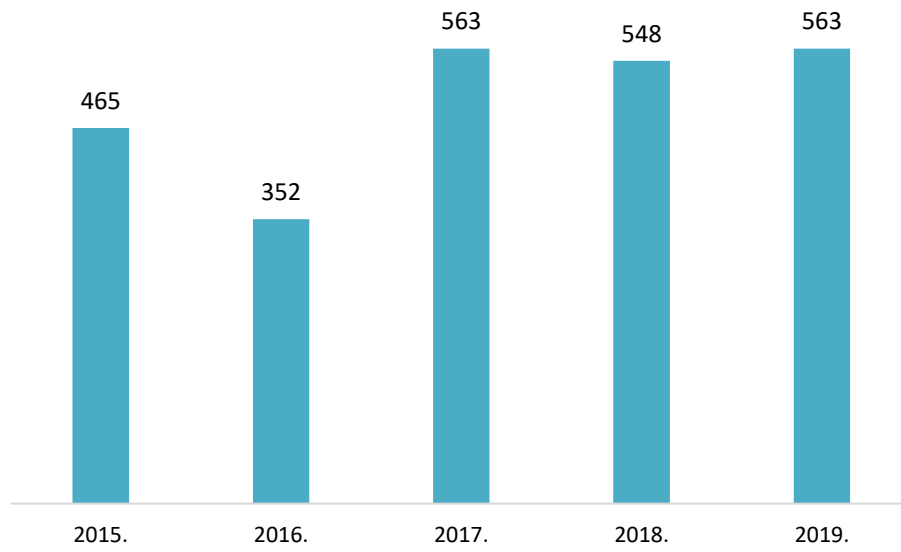
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 2.2 – Решења о мерама надзора над вршењем родитељског права, 2015 – 2019.

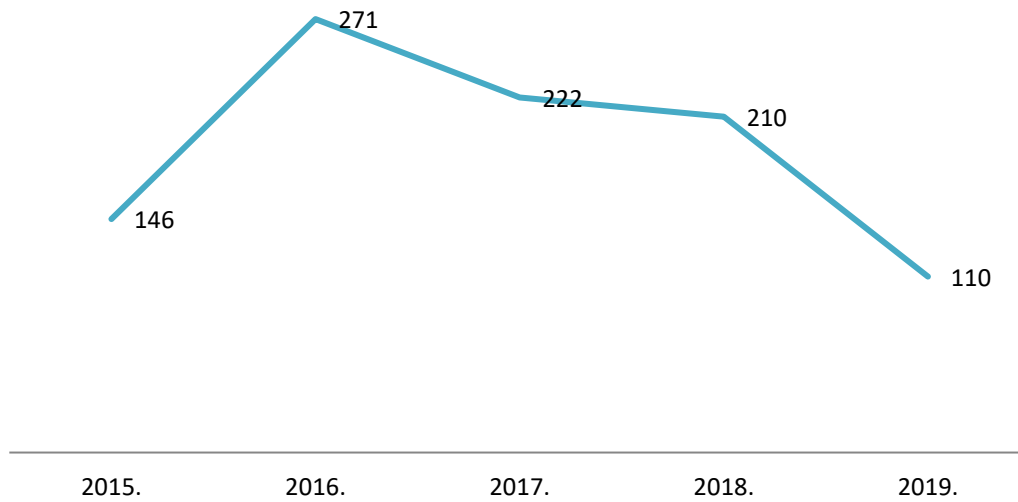
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 2.3 – Предлози ЦСР за лишавање родитељског права, 2015 – 2019.

Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 2.4 – Налази и мишљења достављени суду због занемаривања и злостављања деце, 2015 – 2019.

Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 2.5 – Број упута ЦСР за коришћење саветодавно-терапијских и социо-едукативних услуга, 2015 - 2019.

Извор: Извештаји о раду ЦСР

3. КОРИСНИЦИ ЖРТВЕ НАСИЉА

Насиље у породици

Насиље у породици је понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице. Насиље у породици је уређено Законом о социјалној заштити, Породичним законом, Законом о спречавању насиља у породици, а одређено је и као кривично дело и регулисано Кривичним закоником¹⁷.

Под насиљем у породици Породични закон¹⁸ подразумева: наношење или покушај наношења телесне повреде; изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу; присиљавање на сексуални однос; навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14. годину живота или немоћним лицем; ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима; вређање и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање.

Према Породичном закону, насиље у породици испољава се у различитим облицима:

- 1. Физичко насиље:** коришћење делова тела или оружја ради претње, казне, доминирања, контролисања или повређивања друге особе. Врши се на различите начине и различитим средствима, а за последицу може имати лаку или тешку телесну повреду. Оно обухвата: батине, повреде оштрим и тупим предметима, ударање, шутирање, дављење, бацање, наношење опекотина, гађање разним предметима, ломљење било ког дела тела, итд.
- 2. Психичко насиље:** састоји се у озбиљној претњи да ће се напасти живот или тело члана породице. Претња изазива осећање угрожене сигурности. Психичко насиље се односи такође и на застрашивање, констатно критиковање, потцењивање, различите оптужбе, емоционално уцењивање, стварање несигурности код жртве, вербално злостављање, узнемиравање, малтретирање, итд.
- 3. Сексуално насиље:** свака повреда полне слободе и морала, деградирања и понижавања на сексуалној основи, присиљавања на сексуални однос и силовање. Оно представља коришћење присилних сексуалних радњи којима се доминира, манипулише, прети и повређује друга особа.
- 4. Економско насиље:** одузимање новца и вредних ствари, контролисање зараде и примања, забрана члану да располаже својим и заједничким приходима, забрана члану да се запосли и оствари сопствене приходе, одузимање средстава за рад, наметање обавезе сталног подношења детаљних извештаја о трошењу новца и др.

Законом о спречавању насиља у породици¹⁹ уводи се хитне мере заштите од насиља у породици. Закон даје овлашћење надлежном полицијском службенику да наређењем, без сагласности могуће жртве насиља у породици, изрекне хитне мере заштите од насиља у породици и то меру привременог удаљења учиниоца из стана или меру привремене забране учиниоцу да контактира жртву насиља и прилази јој.

¹⁷ "Службени гласник РС", бр. 85/05, 88/05 - исправка, 107/05 - исправка, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19

¹⁸ Члан 197. Породичног закона („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 - др. закони 6/2015)

¹⁹ Закон о спречавању насиља у породици ("Сл. Гласник РС", бр. 94/2016)

Жртве трговине људима

Млади, одрасли и стари жртве трговине људима су посебно осетљива група када је њихово благостање, безбедност и продуктиван живот у друштву угрожен ризицима услед старости, инвалидитета, болести, породичних и других животних околности, односно ако је извесно да без подршке система социјалне заштите не могу да достигну оптимални ниво развоја²⁰. Кривичним закоником²¹ предвиђена је казна затвора од три до дванаест година онемо ко силом или претњом, довођењем у заблуду или одржавањем у заблуди, злоупотребом овлашћења, поверења, односа зависности, задржавањем личних исправа или давањем или примањем новца, врбује, превози, пребацује, предаје, продаје, купује, посредује у продаји, сакрива или држи друго лице, а у циљу експлоатације његовог рада, принудног рада, вршења кривичних дела, проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, просјачења, употребе у порнографске сврхе, успостављања ропског или њему сличног односа, ради одузимања органа или дела тела или ради коришћења у оружаним сукобима²². Трговина људима може бити на националном и транснационалном нивоу²³.

Услуге из система социјалне заштите намењене жртвама насиља:

Услуге смештаја у прихватилиште²⁴ пружају се најдуже у трајању до шест месеци младима и одраслима жртвама насиља у породици, злостављања или занемаривања; младим и одраслим жртвама трговине људима; младима која се налазе у скитњи, без пратње и у различитим кризним ситуацијама којима је потребан привремени смештај и процена потреба ради упућивања на коришћење других услуга.

Услуга свратишта доступна је младим, одраслим и старим лицима који живе или раде на улици и добровољно затраже или пристану на услугу.

Услуге СОС телефона за жене са искуством насиља²⁵ (национална СОС линија за жене – жртве родно заснованог насиља) је бесплатна телефонска СОС линија која покрива територију целе земље и оперативна је 24 часа 365 дана у години, ради пружања помоћи, консултација и подршке у поверљивој форми и уз поштовање анонимности жена са искуством родно заснованог насиља.

Услуга становања уз подршку је доступна најдуже годину дана жртвама трговине људима са навршених 15 година живота.

²⁰ Закон о социјалној заштити, ("Службени гласник РС", бр.24/2011), члан 41

²¹ Кривични законик РС ("Службени гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019), члан 388, став 1

²² У том смислу облици трговине људима су: радна експлоатација, принудни рад, принудни брак, трговина људима ради усвојења, принудно просјачење, принуда на вршење кривичних дела, принудна проституција или неки други облик сексуалне експлоатације; трговина органима, коришћења у оружаним сукобима

²³ Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава Конвенцију УН против транснационалног организованог криминала („Међународни уговори“, бр.6/2001)

²⁴ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите (Службени гласник РС, бр.42/2013, 89/2018.)

²⁵ у складу са Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуге СОС телефона за жене са искуством насиља, („Службени гласник РС“, бр. 93/2015)

Преглед најважнијих запажања:

- Укупан број пријава насиља је у континуираном порасту у претходних пет година. У 2019. години укупан број пријава за све старосне категорије износио је 36.227 што је у односу на 2015. годину више за 93,2%. Удео пунолетних корисника у укупном броју пријава насиља у 2019. години износи 76,9%, што представља пораст за 11,7% у односу на 2015. годину (Графикон 3.1).
- У односу на врсту насиља, у 2019. години значајно доминирају физичко насиље са 49,1% и психичко насиље са 48,3%, док је удео економског и сексуалног насиља знатно мањи: удео економског насиља износи 1,7%, а сексуалног 0,9%. Доминирају пријаве за насиље над одраслим особама (Графикон 3.2).
- У 2019. години евидентирано је укупно 13.631 пријава за физичко насиље чије су жртве пунолетне особе. Посматрано у петогодишњем периоду, забележен је пораст броја пријава за све узрасне групе пунолетних. Број пријава је порастао за: 135,5% за младе, 93,9% за одрасле и 79,8% за старије (Графикон 3.3). Од укупног броја пријава за физичко насиље у 2019. години, 73,4% пријава су за жене што указује да је реч о родно заснованом насиљу (Графикон 3.4).
- У 2019. години евидентирано је укупно 239 пријава за сексуално насиље над пунолетним особама. У 2019. години забележен је тренд пораста од 127,6% у односу на 2015. годину (Графикон 3.5). Жене су чешће жртве сексуалног насиља у свим старосним категоријама, а у 2019. године удео пријава у којима је жена жртва сексуалног насиља износи 88,3% (Графикон 3.6).
- У 2019. години пријављено је 13.420 жртава психичког насиља што представља повећање од 222,6% у односу на 2015. годину (Графикон 3.7). Удео пријава психичког насиља над женама у укупном броју пријава у 2019. износи 71,9% (Графикон 3.8).
- Број пријава економског насиља над пунолетним корисницима у 2019. години износи 566 што је за 108,8% више у односу на 2015. годину (Графикон 3.9). Жене су чешће жртве економског насиља у свим старосним категоријама. Удео жена у укупном броју пријава економског насиља у 2019. износи 68,9% (Графикон 3.10).
- У 2019. години ЦСР је предузео укупно 28.003 поступка у циљу заштите пунолетних жртава насиља у породици од којих се 78,6% односи на материјалну, правну или стручно саветодавну подршку. Пружање материјалне, правне или стручно саветодавне подршке је најприсутнији вид подршке жртвама насиља у ЦСР, а у односу на 2017. годину порастао је за 35,2% (Графикон 3.11).
- Укупан број изречених мера заштите за пунолетне жртве насиља у породици у 2019. години износио је 5.344. Најзаступљеније мере су забрана даљег узнемиравања члана породице са 36,6% и забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености са 32,3% (Графикон 3.13).

- Број хитних мера које је полицијски службеник изрекао учиниоцима насиља у 2019. години износи 27.409, при чему се 66,5% мера односи на меру привремене забране учиниоцу да контактира и прилази жртви. У истом временском периоду суд је изрекао 18.744 хитних мера учиниоцима насиља од чега се у 66,2% случајева ради о мери привремене забране учиниоцу да контактира и прилази жртви (Графикон 3.14).
- Број корисника који је у 2019. години користио услуге смештаја у прихватилишту за жртве насиља²⁶ је 291, од чега је 49,8% корисника пунолетно. У старосној структури пунолетних корисника доминирају одрасли са 75,9% (Графикон 3.15), а у полној структури жене са 99,3%.
- Укупан број позива СОС телефона за жене жртве насиља у 2019. години износио је 13.999²⁷. Укупан број корисница ове услуге у 2019. године је 2.185 од чега је 2.134 пунолетно односно 97,7%. Доминирају жене старости од 26 до 49 година са уделом од 68,9%, док је најмањи удео жена старости преко 65 година који износи 9,7% (Графикон 3.16).
- У 2019. години формално је идентификовано 39 жртава трговине људима²⁸, од којих је 14 жртава односно 35,9% пунолетно. У односу на претходну годину, број пунолетних жртава трговине људима је смањен за 68,2%, док је у односу на 2017. годину смањен за 36,3% (Графикон 3.17). Од укупног броја жртава трговине људима у 2019. години 92,9% жртава су жене. Доминира сексуална експлоатација са 57,1%, удео принудног брака и вишеструке експлоатације је подједнак и износи по 14,3%, а удео радне експлоатације и принуде на просјачење по 7,1%. Жртве сексуалне експлоатације, принудног брака и вишеструке експлоатације су искључиво жене. Највећи број или 57,1% жртава су жртве националне експлоатације, а жртве транснационалне експлоатације чине 28,6%. Удео жртава које су истовремено жртве и националне и транснационалне експлоатације износи 14,3%.
- У 2019. години 11 жена жртава трговине људима су користиле услугу становања уз подршку²⁹.

²⁶ Приказани подаци се односе само на кориснике који су користили услуге лиценцираних пружалаца услуге прихватилиште.

²⁷ исто

²⁸ Жртве је регистровао Центар за заштиту жртава трговине људима.

²⁹ У 2019. години један пружалац услуге становање уз подршку за жртве трговине људима је имао лиценцу.

Графикон 3.1 – Пријаве насиља у породичним и партнерским односима на евиденцији ЦСР, 2015 – 2019.

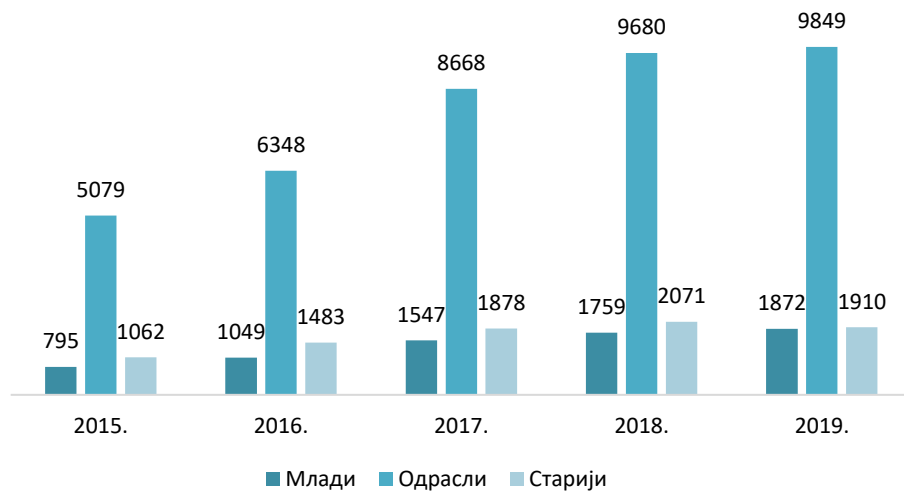
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.2 - Пријаве насиља према врсти насиља према старосној структури, 2019. година

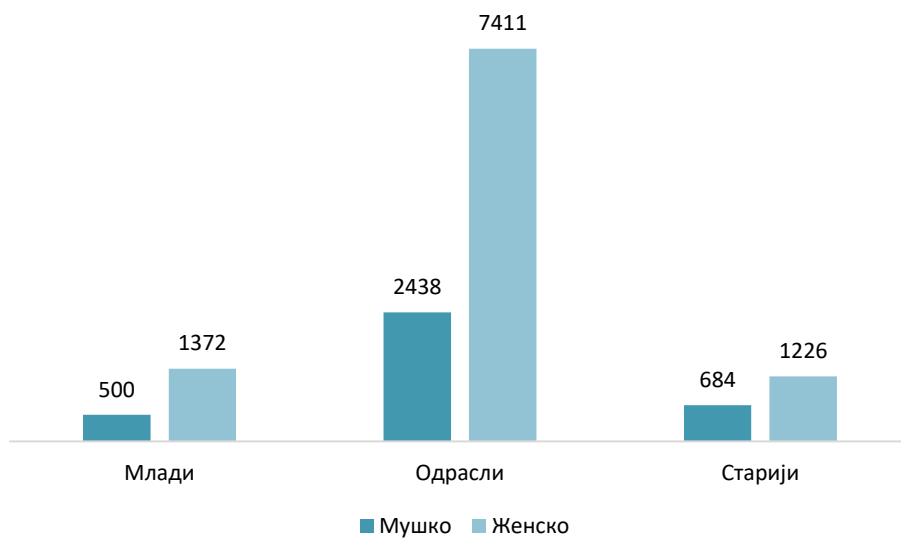
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.3 – Пријаве физичког насиља над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости, 2015 - 2019.

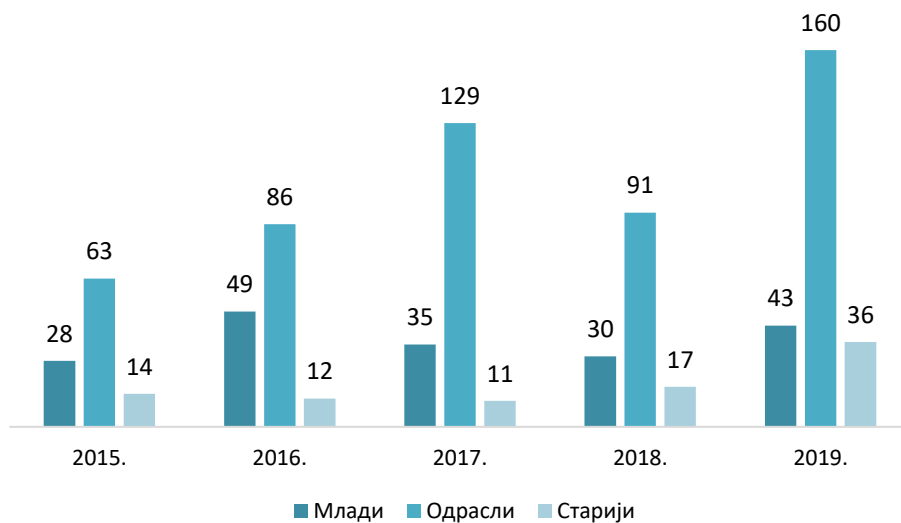
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.4 – Пријаве за физичко насиље над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости и полу, 2019.

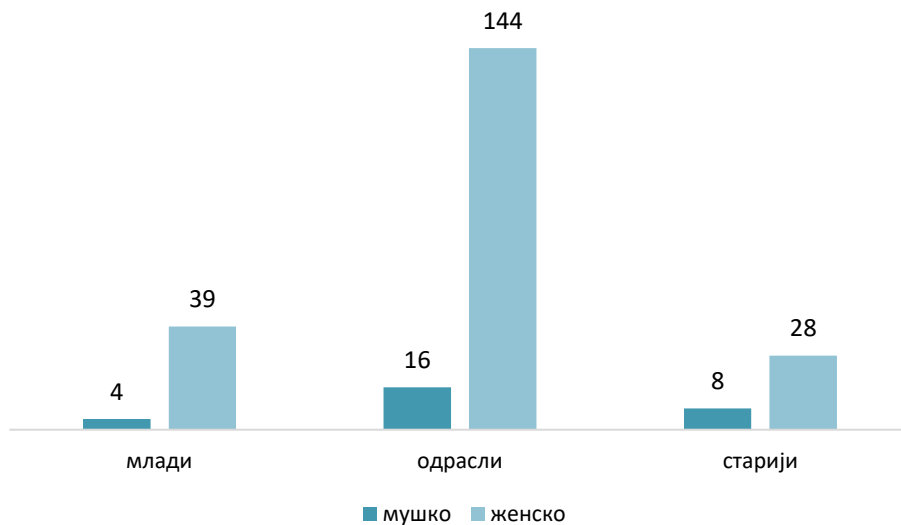
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.5 – Пријаве за сексуално насиље над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости, 2015 – 2019.

Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.6 – Пријаве за сексуално насиље над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости и полу, 2019.

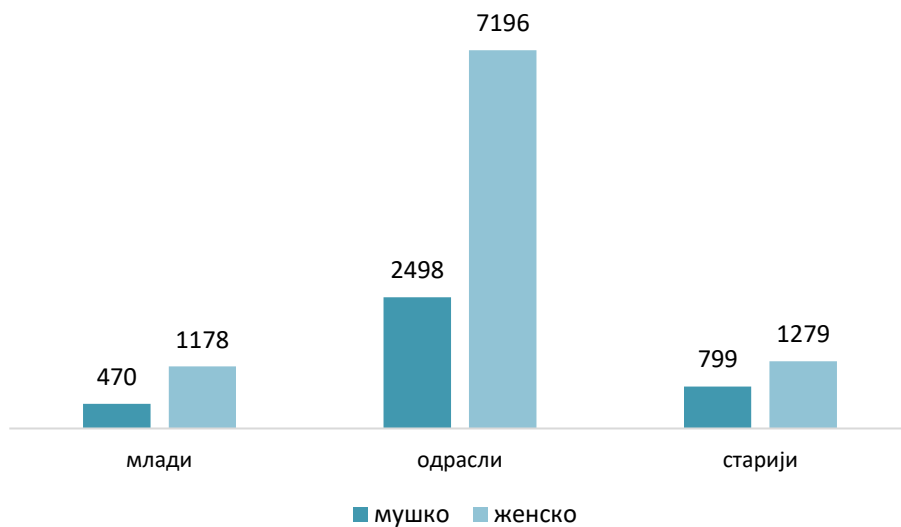
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.7 – Пријаве за психичко насиље над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости, 2015 – 2019.

Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.8 – Пријаве за психичко насиље над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости и полу, 2019.

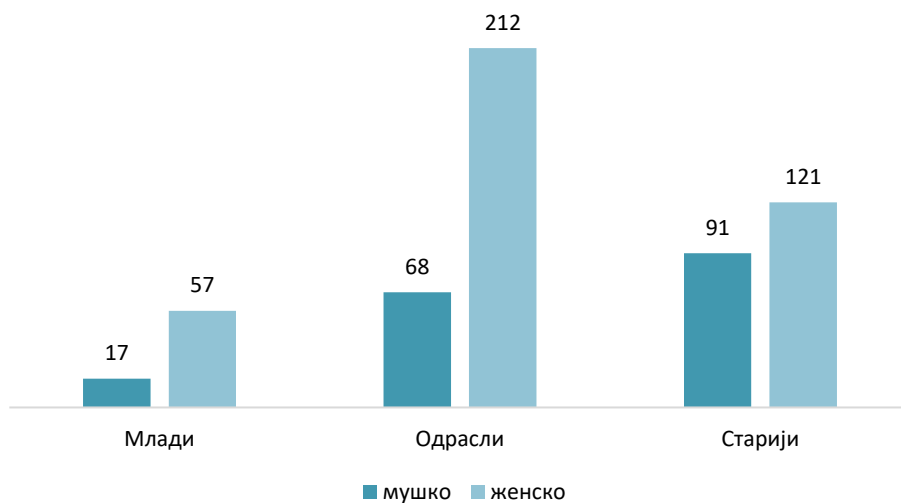
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.9 – Пријаве за економско насиље над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости, 2015 - 2019.

Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.10 – Пријаве за економско насиље над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости и полу, 2019.

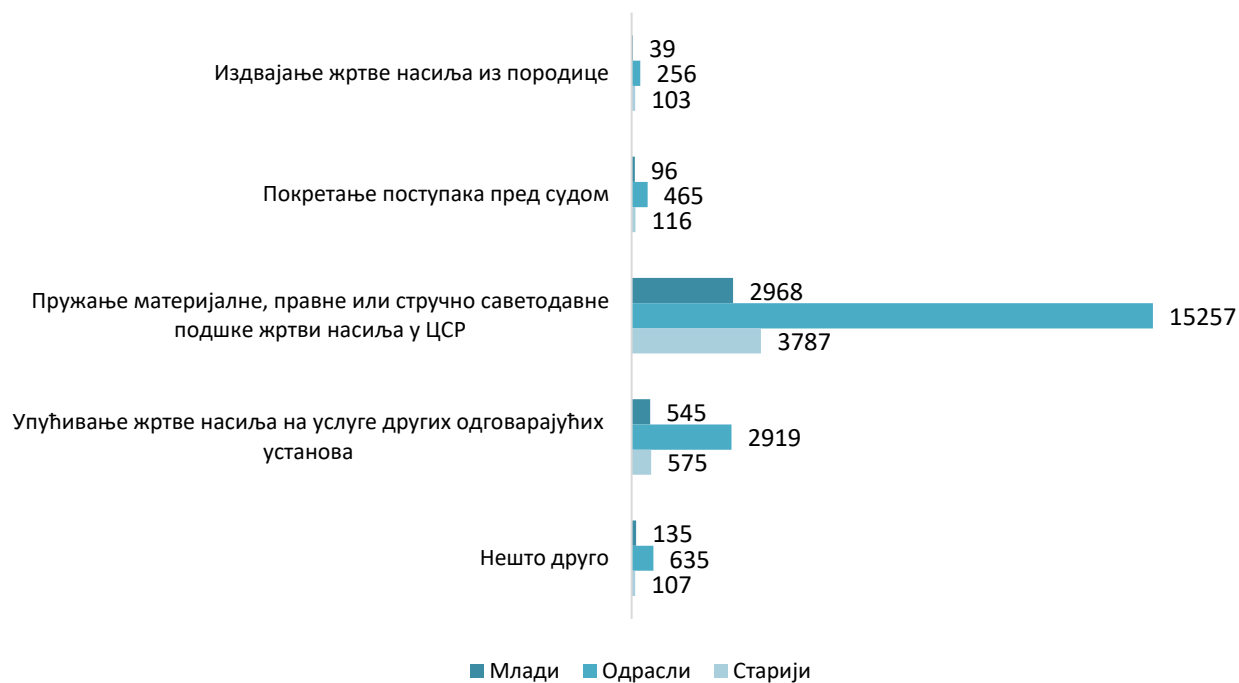
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.11 - Поступци које је ЦСР предузимао у случајевима заштите пунолетних жртава породичног насиља, 2017 – 2019.

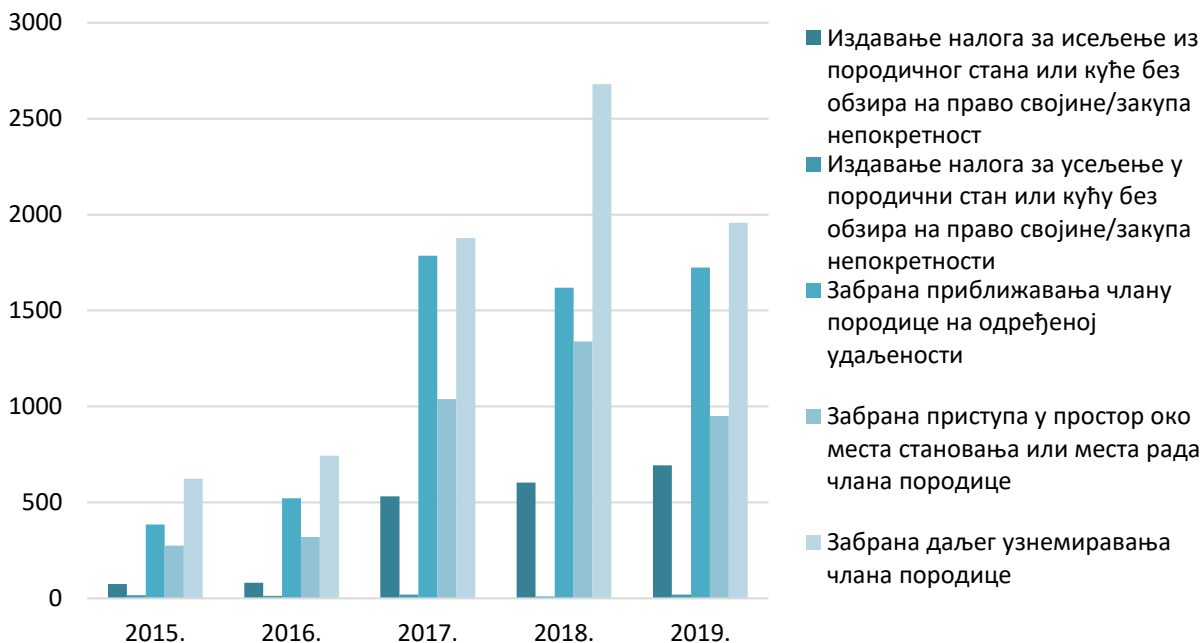
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.12 – Поступци које је ЦСР предузимао у случајевима заштите пунолетних жртава породичног насиља према старости жртве насиља, 2019.

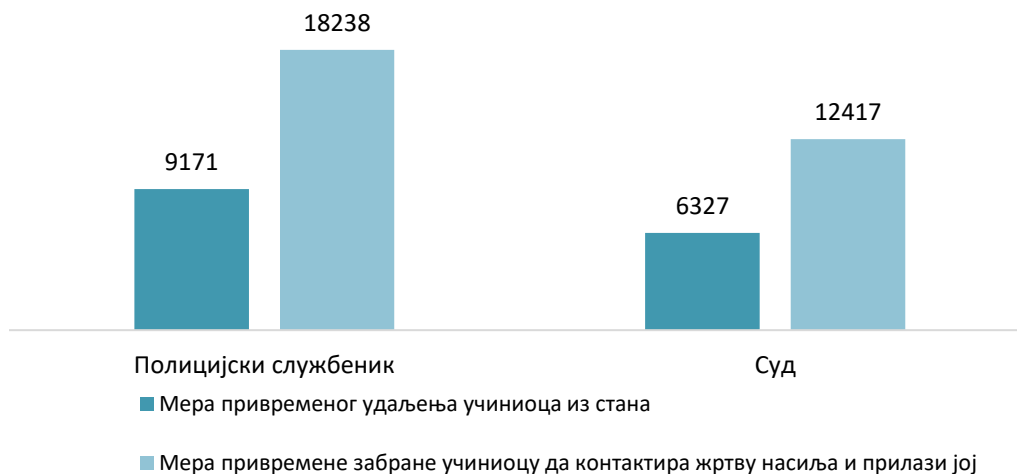
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.13 – Изречене мере заштите од насиља у породици у ЦСР, 2015 - 2019.

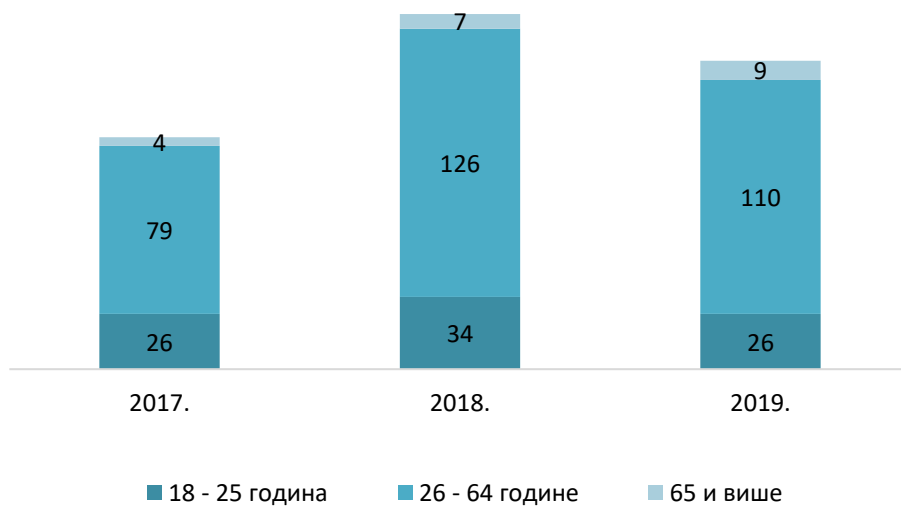
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3. 14 – Хитне мере изречене учиниоцима насиља према врсти мере и службеном лицу које изриче меру, 2019.

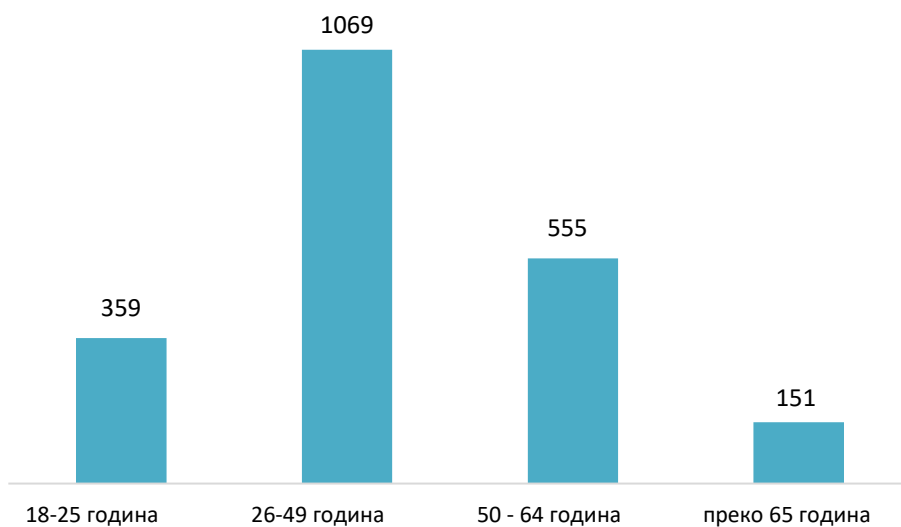
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.15 – Корисници услуге прихватишшта за жртве насиља према старости, 2017 - 2019.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 3.16 – Жене жртве насиља кориснице услуге СОС телефона према старости, 2019.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 3.17 – Жртве трговине људима, 2015 – 2019.

Извор: Извештаји о раду центра за заштиту жртава трговине људима

4. ОСОБЕ СА ИНВАЛИДИТЕТОМ

Особе са инвалидитетом су корисници услуга социјалне заштите ако имају телесне, интелектуалне, сензорне или менталне тешкоће или тешкоће у комуникацији, и када се услед друштвених и других препрека сусрећу са функционалним ограничењима у једној или више области живота³⁰.

Сагледавање положаја и потреба особа са инвалидитетом у систему социјалне заштите отежано је непостојањем општеприхваћене дефиниције, неуједначеним критеријумима у различитим системима и неадекватном евиденцијом као последицом ових недостатака.

Систем социјалне заштите особама за инвалидитетом обезбеђује различита права и услуге. На основу постојеће евиденције о особама са инвалидитетом унутар система социјалне заштите, **извештајем ће бити приказане особе са инвалидитетом које остварују следећа права и услуге:**

- додатак за туђу негу и помоћ, увећани додатак за туђу негу
- услуге смештаја (домски смештај, породични смештај, смештај у прихватилиште и предах)
- дневне услуге у заједници (дневни боравак, помоћ у кући, лични пратилац)
- услуге подршке за самосталан живот (становање уз подршку, персонална асистенција).

Право на додатак за помоћ и негу другог лица има лице којем је због телесног или сензорног оштећења, интелектуалних потешкоћа или промена у здравственом стању неопходна помоћ и нега другог лица да би задовољило своје основне животне потребе³¹.

Право на увећани додатак за помоћ и негу другог лица има лице за које је, на основу прописа о пензијском и инвалидском осигурању, утврђено да има телесно оштећење од 100% по једном основу или да има органски трајни поремећај неуролошког и психичког типа и лице које има више оштећења, с тим да ниво оштећења износи по 70% и више процената по најмање два основа³².

Право на помоћ за оспособљавање за рад обухвата подршку у образовању и оспособљавању за рад и признаје се деци и младима са сметњама у развоју и одраслим особама са инвалидитетом које се, према психо-физичким способностима и годинама живота, могу оспособити за одређени рад, а то право не могу да остваре по другом правном основу³³.

³⁰ Члан 41. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

³¹ Члан 92. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

³² Члан 91. и 92. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

³³ Члан 108. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

Према особама са инвалидитетом примењују се мере **старатељске заштите**³⁴ уколико су лишене пословне способности, а одлуку доноси орган старатељства, односно центар за социјални рад³⁵.

Продужење родитељског права се спроводи после пунолетства детета, ако дете због болести или сметњи у психо-физичком развоју није способно да се само стара о себи и заштити својих права и интереса или ако својим поступцима угрожава сопствена права и интересе³⁶.

Услуге социјалне заштите

Услуге домског смештаја пунолетним особама са инвалидитетом може пружати **установа социјалне заштите**, односно **пружалац услуга социјалне заштите** који је добио **лиценцу** за пружање тих услуга. Смештајем у дом се кориснику обезбеђује становање и задовољење основних животних потреба и здравствена заштита.

Породичним смештајем одраслим и старијим особама омогућава се одржавање или побољшање квалитета живота³⁷.

Дневне услуге у заједници су услуге које подржавају боравак корисника у породици и непосредном окружењу:

- **Услуге дневног боравка** доступне су одраслима са телесним инвалидитетом и интелектуалним тешкоћама, који имају потребу за дневном негом, надзором и подршком у одржању и развијању потенцијала, као одраслим и старим лицима којима је потребна дневна нега и надзор³⁸.
- **Услуга помоћи у кући** доступна је деци, одраслима и старијима, који имају ограничења физичких и психичких способности услед којих нису у стању да независно живе у својим домовима без редовне помоћи у активностима дневног живота, неге и надзора, при чему је породична подршка недовољна или није расположива³⁹.

Услуге подршке за самосталан живот пружају се појединцу да би се његове могућности за задовољење основних потреба изједначиле с могућностима осталих чланова друштва:

- **Услуга становања уз подршку** дуготрајно је доступна особама са физичким инвалидитетом, интелектуалним или менталним тешкоћама, са навршених 15 година. Становањем уз подршку обезбеђује се одговарајући смештај, стручна помоћ и подршка за што потпуније осамостаљивање и укључивање корисника у заједницу⁴⁰.

³⁴ Члан 124. Породичног закона („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 - др. закони 6/2015)

³⁵ Члан 125. Породичног закона („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 - др. закони 6/2015)

³⁶ Члан 123. Породичног закона („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 - др. закони 6/2015)

³⁷ Члан 48. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

³⁸ Члан 68. и 69. Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

³⁹ Члан 73. и 74. Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

⁴⁰ Члан 89. Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

- *Услуга персоналне асистенције доступна је пунолетним лицима са инвалидитетом са процењеним I или II степеном подршке, која остварују право на увећани додатак за туђу негу и помоћ, имају способности за самостално доношење одлука, радно су ангажована или активно укључена у рад различитих удружења грађана, спортских друштава, политичких партија и других облика друштвеног ангажмана, односно укључене су у редовни или индивидуални образовни програм⁴¹.*

Преглед најважнијих запажања:

- У 2019. години на евиденцији ЦСР било је укупно 61.731 пунолетних корисника са инвалидитетом, што је за 1,9% више у односу на 2015. годину. Удео особа са инвалидитетом у укупном броју корисника на евиденцији ЦСР у 2019. години је 11,4%. У односу на 2015. годину мањи је за 0,7% (Графикон 4.1).
- У старосној структури пунолетних корисника са инвалидитетом доминирају одрасли корисници који чине половину или 51,0% укупног броја корисника. Значајан је удео и старијих корисника који чине 40,9%, а најмањи је удео младих корисника са 8,1%. У полној структури младих и одраслих корисника са инвалидитетом на евиденцији ЦСР у 2019. години има више корисника мушког пола, док је у категорији старијих значајно више жена са инвалидитетом (Графикон 4.2).
- Дистрибуција различитих врста инвалидитета одржава се током вишегодишњег периода. Према врсти инвалидитета на евиденцији ЦСР у 2019. години доминирају корисници са телесним инвалидитетом са 47%, док је најмањи удео корисника са сензорним 5,8% и первазивним сметњама 0,9% (Графикон 4.3).
- У 2019. години 11.882 пунолетних корисника са инвалидитетом је користило право на основни додатак за помоћ и негу другог лица. У старосној структури у 2019. години доминирају старији корисници са 47,4%. У протеклих пет година, број старијих корисника основног додатка за туђу негу и помоћ континуирано опада и у односу на 2015. годину удео старијих смањен је за 17,2%. За разлику од старијих корисника, број одраслих корисника основног додатка за негу и помоћ другог лица је у 2019. години порастао за 2,5% у односу на 2015. годину (Графикон 4.4).
- Увећани додатак за помоћ и негу другог лица у 2019. години је користило 32.225 пунолетних корисника. У старосној структури ових корисника доминирају одрасли са 50,0% и таква дистрибуција је присутна у претходних пет година (Графикон 4.5).
- Услуга домског смештаја доминира у односу на остале услуге смештаја које Закон обезбеђује за ову циљну групу. Према подацима установа за смештај, на дан 31.12.2019. укупно 16.651 пунолетних особа са инвалидитетом је користило услуге

⁴¹ Члан 99. Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

домског смештаја: 68,0% је смештено у установе за одрасле и старије, а 24,5% у установе специјализоване за смештај одраслих са инвалидитетом.

- У петогодишњем периоду број пунолетних особа са инвалидитетом на смештају је повећан за 38,5% у односу на 2015. годину, што је делом последица пораста броја пружалаца ове услуге у истом периоду (Графикон 4.6).
- У популацији пунолетних корисника са инвалидитетом на домском смештају, на дан 31.12.2019. године доминирају корисници са менталним тешкоћама са 26,1%, за разлику од евиденције ЦСР где доминирају корисници са телесним инвалидитетом. Разлика у подацима указује да су особе са менталним сметњама у највећем ризику од смештаја у долове, као и у претходних пет година (Графикон 4.7).
- Центри за социјални рад су у 2019. години поднели укупно 665 предлога за лишење пословне способности и 35 предлога за враћање пословне способности. У 27 случајева суд је донео правоснажну одлуку о враћању пословне способности.
- У току 2019. године окончано је 974 поступка за лишавање пословне способности, од којих је 85,9% потпуно лишено пословне способности, а 14,1% делимично лишено пословне способности У односу на 2015. годину број потпуних лишења пословне способности смањен је за 36,1%, док је број делимичних решења пословне способности смањен за 8,0%. (Графикон 4.8). У укупном броју особа делимично лишених пословне способности доминирају одрасла лица са 71,5% као и код потпуно лишених пословне способности са 56,2% (Графикон 4.9).
- Укупан број пунолетних корисника под старатељством у 2019. години износио је 13.164⁴² - 45,3% корисника је на домском смештају, 40,6% у сродничким породицама, а 1,8% у сродничким хранитељским породицама (Графикон 4.10).
- Број пунолетних особа са инвалидитетом који су користили услуге дневног боравка за децу, младе одрасле и старије са инвалидитетом⁴³ у 2019. години је 1.317 што је за 181,4% више у односу на 2017. годину. У 2019. години највише је одраслих корисника са 69,1%, затим 29,8% младих и 1,1% старијих са инвалидитетом (Графикон 4.11).
- Услугу помоћи у кући⁴⁴ у 2019. години користило је 7.320 пунолетних са инвалидитетом што представља повећање од 12,3% у односу на претходну годину. У старосној структури доминирају старији корисници са 83,8%, затим одрасли корисници са 15,0%, док је проценат младих врло мали и износи 0,4% (Графикон 4.12).

⁴² Институт старатељства може да се примењује према корисницима који су лишени пословне способности, као и према онима који нису лишени пословне способности.

⁴³ Подаци се односе само на кориснике лиценцираних пружалаца

⁴⁴ Подаци се односе само на кориснике лиценцираних пружалаца

- Услуге персоналног асистента⁴⁵ у 2019. години користило је 224 пунолетних корисника, што је за 12% више у односнu на претходну годину (Графикон 4.13). У старосној структури доминирају одрасли корисници са 83,9%, док је удео младих и старијих корисника готово уједначен - млади су заступљени са 8,5% а старији са 7,6%.
- Услуге становања уз подршку⁴⁶ за особе са инвалидитетом су веома слабо распрострањене па је тако у 2019. години само 27 пунолетних особа са инвалидитетом користило ове услуге. Доминирају одрасли корисници са 88,9%, а најмање је старијих корисника са 3,7% (Графикон 4.14).

⁴⁵ Подаци се односе само на кориснике лиценцираних пружалаца

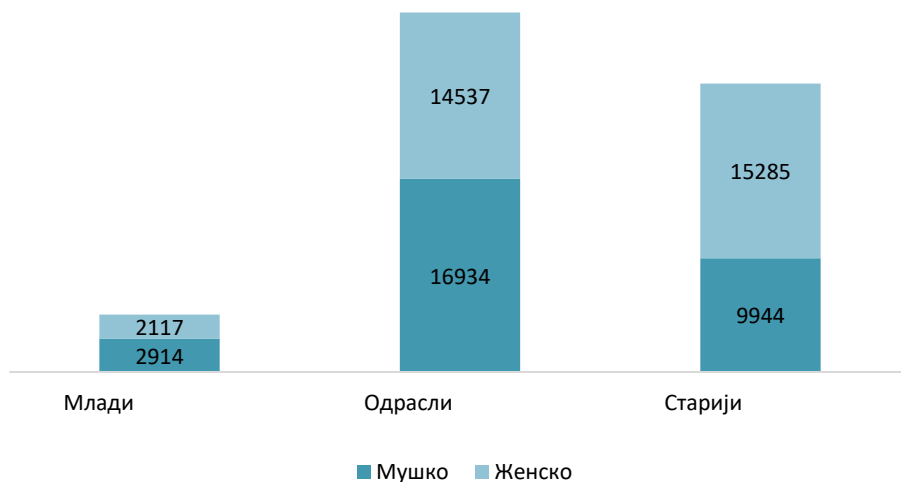
⁴⁶ Подаци се односе само на кориснике лиценцираних пружалаца

Графикон 4.1 – Пунолетне особе са инвалидитетом на евиденцији ЦСР, 2015 – 2019.

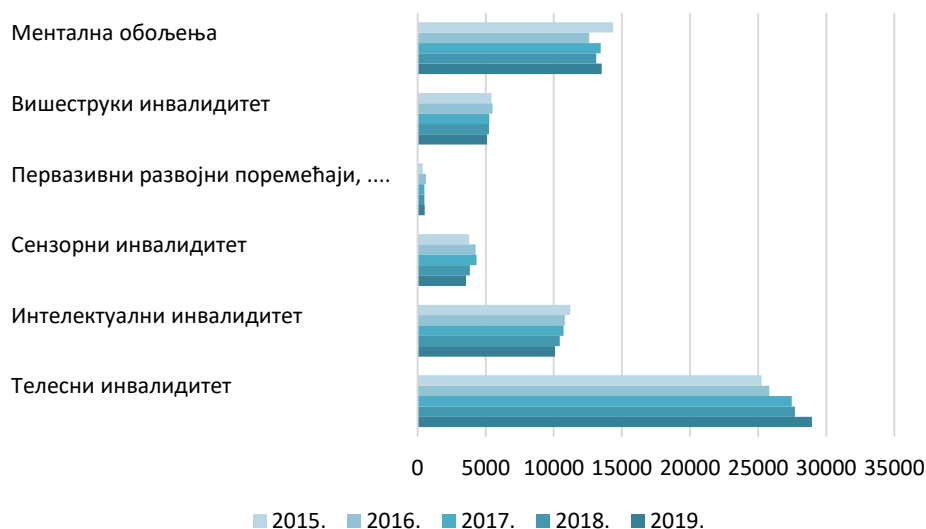
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.2 – Пунолетне особе са инвалидитетом на евиденцији ЦСР према старости и полу, 2019.

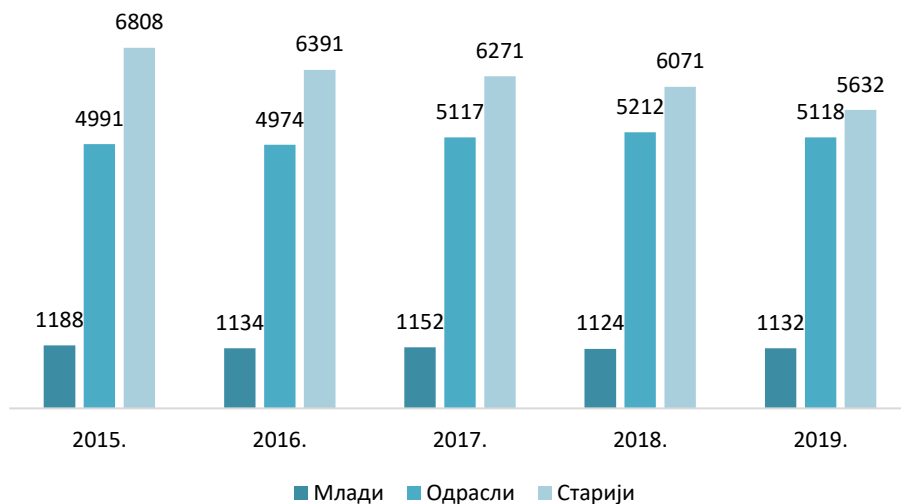
Извор: Извештај ЦСР

Графикон 4.3 – Пунолетне особе са инвалидитетом на евиденцији ЦСР према врсти инвалидитета, 2015 - 2019.

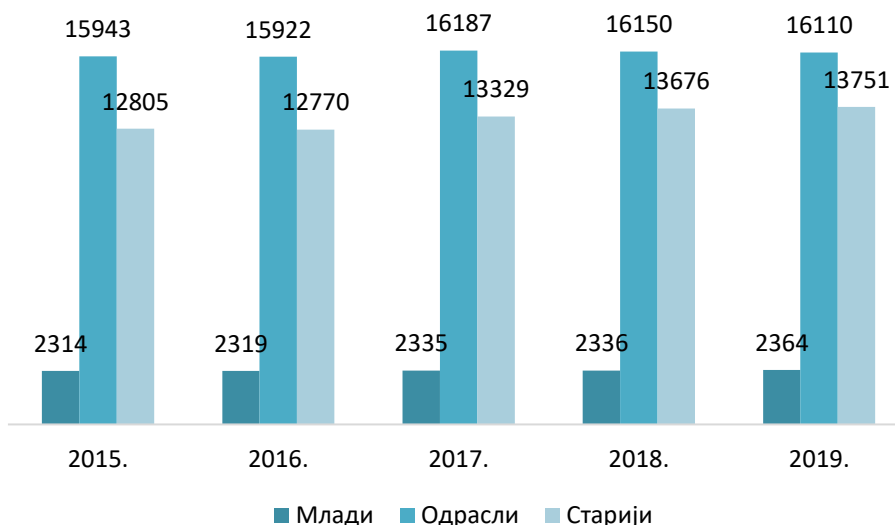
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.4 – Пунолетне особе са инвалидитетом корисници основног додатка за помоћ и негу другог лица према старости, 2015 - 2019.

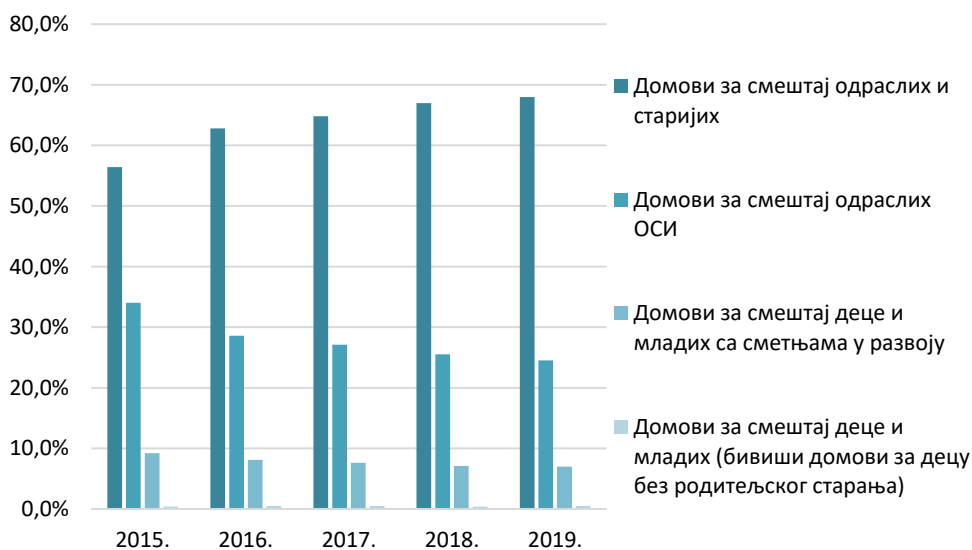
Извор: МРЗБСП

Графикон 4.5 – Пунолетне особе са инвалидитетом корисници увећаног додатка за помоћ и негу другог лица према старости, 2015 - 2019.

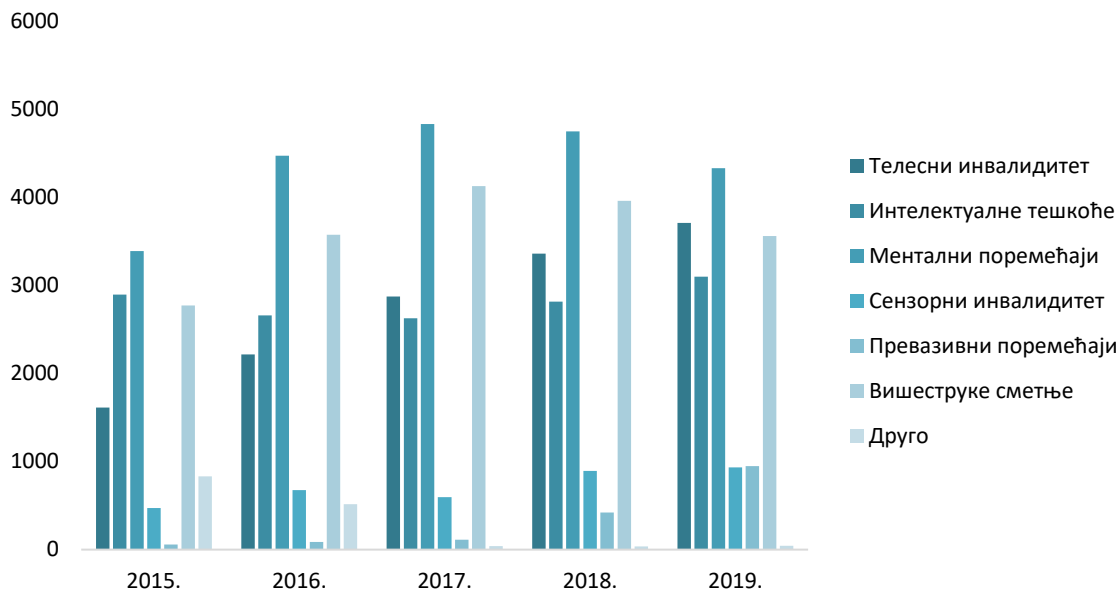
Извор: МРЗБСП

Графикон 4.6 – Пунолетне особе са инвалидитетом корисници домског смештаја према врсти установе за смештај, 2015 - 2019. (%)

Извор: Извештаји установа за смештај у систему социјалне заштите

Графикон 4.7 – Пунолетне особе са инвалидитетом корисници домског смештаја према врсти инвалидитета, 2015 - 2019.

Извор: Извештаји установа за смештај у систему социјалне заштите

Графикон 4.8 – Пунолетне особе које су у току године лишене пословне способности, 2015 – 2019.

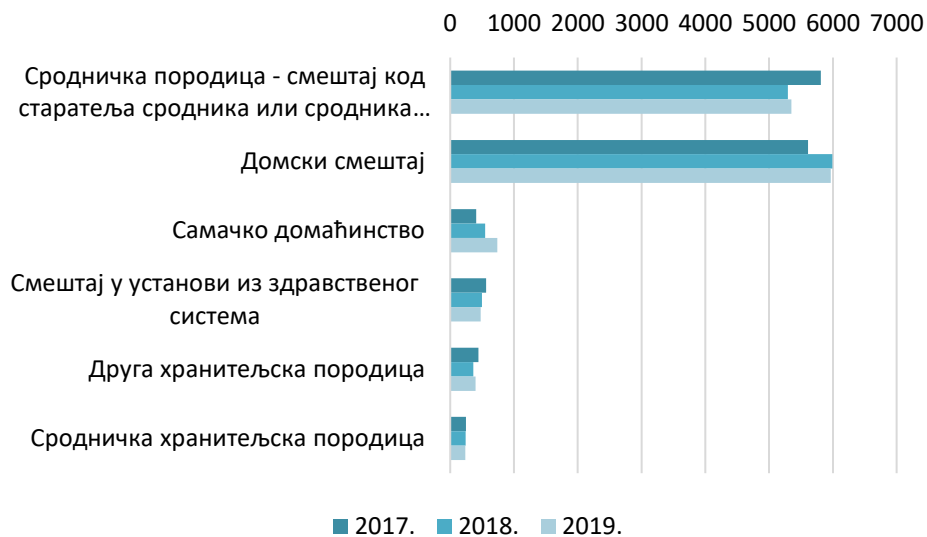
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.9 – Пунолетне особе које су у току године лишене пословне способности према старости, 2019.

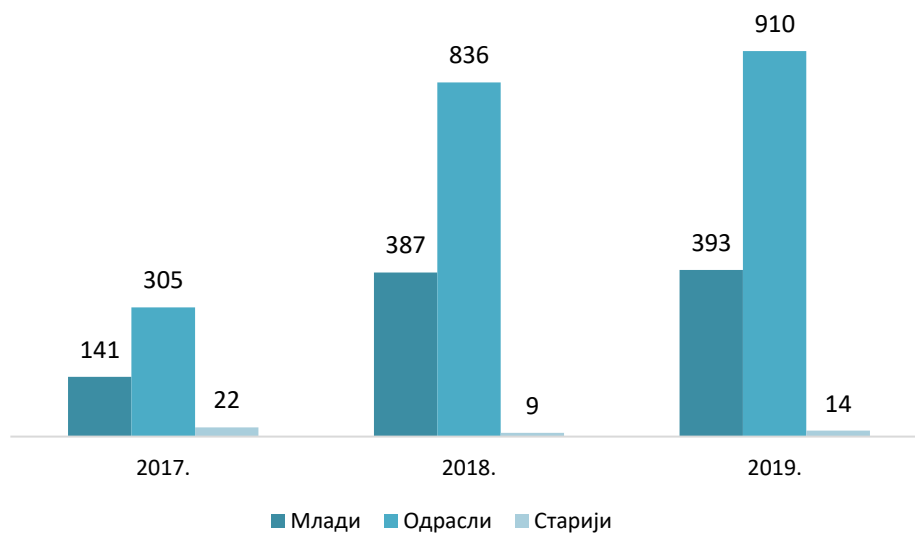
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.10 – Пунолетни корисници под старатељством према врсти смештаја, 2017 - 2019.

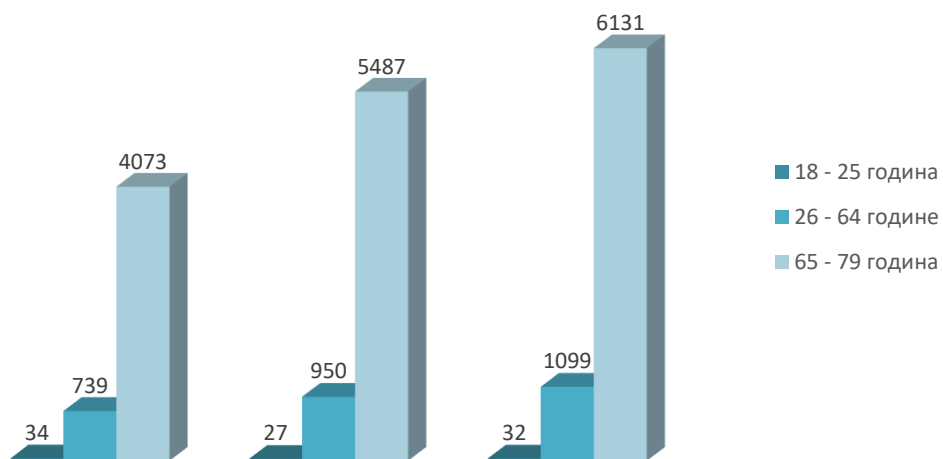
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.11 – Пунолетне особе са инвалидитетом корисници услуге дневни боравак према старости, 2017 - 2019.

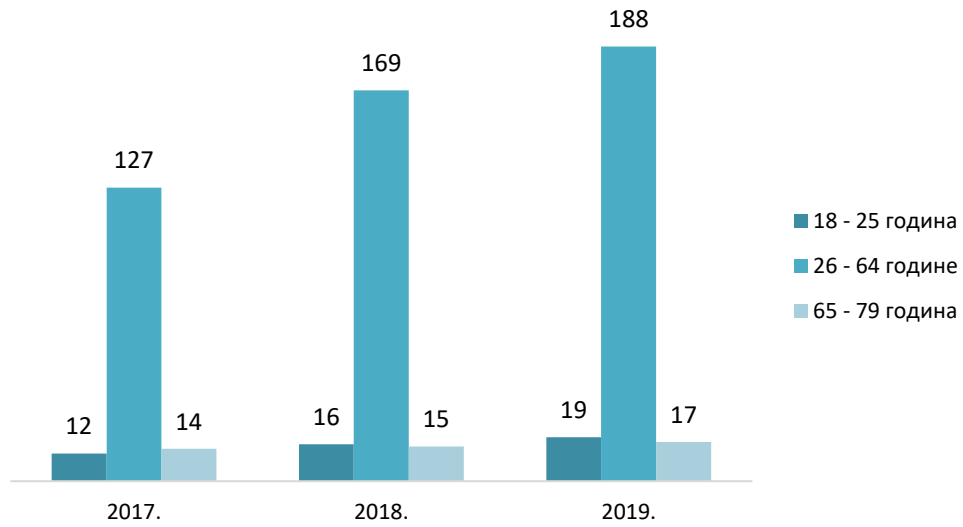
Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 4.12 – Пунолетне особе са инвалидитетом корисници услуге помоћи у кући према старости, 2017 - 2019.

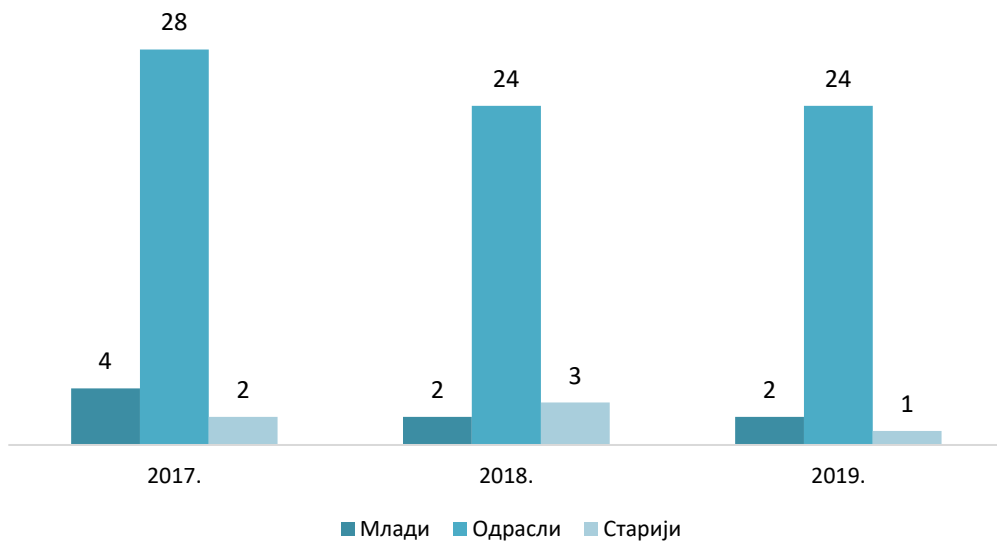
Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 4.13 – Пунолетне особе са инвалидитетом корисници услуге персоналне асистенције према старости, 2017 - 2019.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 4.14 – Пунолетне особе са инвалидитетом корисници услуге становање уз подршку према старости, 2017 - 2019.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

КОРИСНИЦИ БЕЗ УСЛОВА ЗА САМОСТАЛАН ЖИВОТ И ОДГОВАРАЈУЋЕГ ПОРОДИЧНОГ СТАРАЊА

Корисници без услова за самосталан живот и одговарајућег породичног старања су пунолетне особе угрожене ризицима услед старости, породичних и животних околности којима је неопходна друштвена помоћ и подршка: млади у процесу осамостаљивања, особе које се суочавају са тешкоћама услед зависности од алкохола и дрога, бескућници, страни држављани и лица без држављанства у потреби за социјалном заштитом, односно старији од 65 година који услед неког од ових разлога имају потребе за домским смештајем.

Систем социјалне заштите обезбеђује следећи сет права, мера и услуга намењених овој категорији пунолетних корисника:

Услуга смештаја обезбеђује се смештајем корисника у:

- 1) сродничку, хранитељску и другу породицу за одрасле и старије (породични смештај);
- 2) дом за смештај корисника, укључујући мале домске заједнице (домски смештај)
- 3) прихватилиште;
- 4) друге врсте смештаја, у складу са законом⁴⁷.

Услуге **домског смештаја** може пружати установа социјалне заштите, односно пружалац услуга социјалне заштите који је добио лиценцу за пружање услуга. Услуге домског смештаја пружају се одраслим и старијим лицима која услед ограничених способности не могу да живе самостално, без целодневне подршке, неге или надзора⁴⁸.

Породичним смештајем се одраслим и старијим особама омогућава одржавање или побољшање квалитета живота⁴⁹.

Услуга смештаја у прихватилиште за одрасле и старије усмерена је на успостављање осећања сигурности као основе за даљи напредак и оснаживање корисника, ради подизања њихове способности за безбедан живот и укључивање у заједницу⁵⁰. Услуге смештаја у прихватилиште пружају се најдуже до шест месеци.⁵¹

Дневне услуге у заједници су услуге које подржавају боравак корисника у породици и непосредном окружењу:

- **Услуга помоћ у кући** доступна је одраслима и старијима који имају ограничења физичких и психичких способности услед којих нису у стању да независно живе у

⁴⁷ Члан 47. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁴⁸ Члан 23. Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

⁴⁹ Члан 48. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁵⁰ Члан 26. Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

⁵¹ Члан 25. Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

својим домовима без редовне помоћи у активностима дневног живота, неге и надзора, при чему је породична подршка недовољна или није расположива⁵².

- **Услуга свратиште** доступна је одраслим и старијим лицима који живе или раде на улици⁵³.

У групи **услуга подршке за самосталан живот** ова категорија корисника користи **услуге становања уз подршку**. Услуга становања уз подршку доступна је најдуже две године: лицима узраста између 15 и 26 године које по престанку смештаја у установи социјалне заштите не могу или не желе да се врате у биолошку или сродничку породицу, нити су у могућности да започну самосталан живот; немају могућности да и даље живе у биолошким или сродничким породицама, као алтернатива смештају ради оспособљавања за самосталан живот и лицима леченим од зависности од алкохола или психоактивних супстанци, старијим од 18 година⁵⁴.

Преглед најважнијих запажања:

- На дан 31.12.2019. године број корисника на смештају у установама социјалне заштите износио је 21.348, од којих је 96,9% односно 20.701 пунолетно. Од 2015. године расте број корисника на смештају па и број пунолетних који је у 2019. години за 40,6% већи у односу на 2015. годину (Графикон 5.1).
- Ова група корисника доминантно користи услуге смештаја у установама за одрасле и старије, затим у установама за смештај особа са инвалидитетом, а мањи број је на смештају у установама за смештај деце и младих. Петогодишњи тренд показује увећање броја корисника у установама за смештај одраслих и старијих за 62,6% (Графикон 5.2). У 2019. години у установе за одрасле и старије смештено је 15.297 корисника.
- Од укупног броја смештених у установама за одрасле и старије 8.444 корисника смештено је у јавном, а 6.853 у општем сектору. У односу на 2015. годину број корисника у јавном сектору повећан је за 4,2%, док је у општем сектору повећан за 425,5% што је последица повећања броја пружалаца ове услуге. У 2019. години доминирају корисници преко 80 година са 44,2% у јавном и 61,1% у општем сектору (Графикон 5.3). У полној структури у оба сектора у 2019. години доминирају жене, са 61,2% у јавном и 72,1% у општем сектору.
- Међу разлозима услед којих се корисници смештају у установе за одрасле и старије у 2019. години доминантан разлог је одсуство адекватног породичног старања, односно породичне подршке или помоћи са уделом од 35,0% у јавном и 54,7% у општем сектору. Материјално угрожени корисници смештају се искључиво у домове из јавног сектора (са уделом од 11,7% у односу на остале разлоге), за разлику од

⁵² Члан 73. и 74. Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

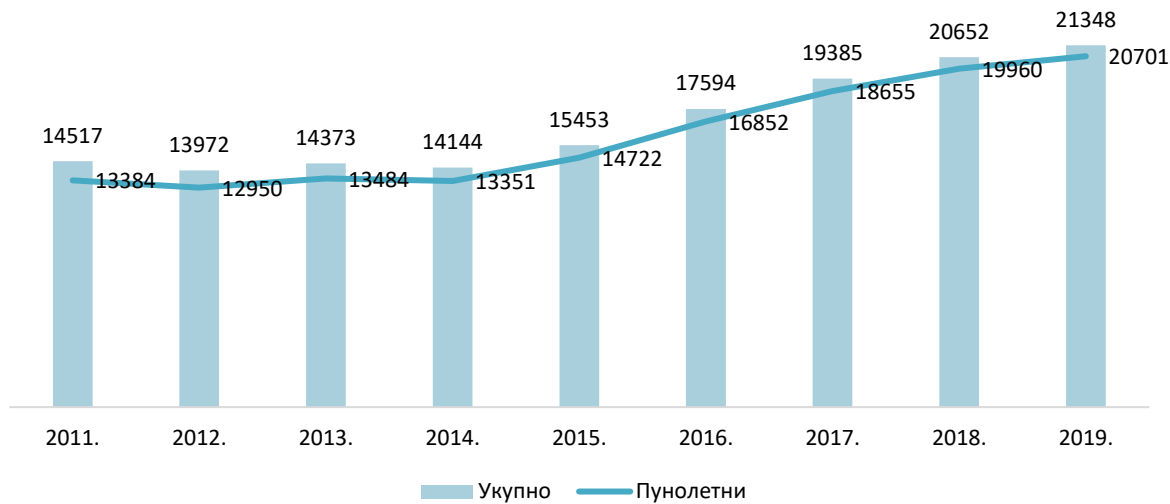
⁵³ Члан 7. Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

⁵⁴ Члан 89. Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

општег сектора где је материјална угроженост корисника разлог смештаја у само 0,6% случајева (Графикон 5.4).

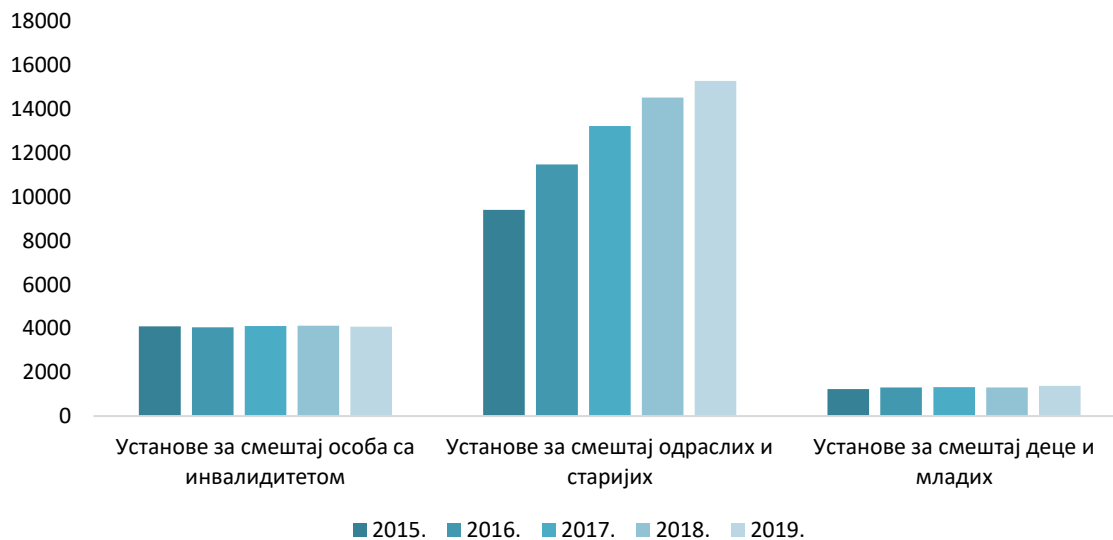
- У 2019. години наставља се тренд смањења упућивања младих без одговарајућег породичног старања који се осамостаљују на коришћење услуге становање уз подршку од стране ЦСР. У протеклих пет година смањење износи 61,1% (Графикон 5.6). Подаци ЦСР указују да је у 2019. години 21 корисник упућен на коришћење услуге становање уз подршку, а према подацима лиценцираних пружалаца услуга у 2019. години услугу је користило само троје корисника.
- Укупан број пунолетних корисника без услова за самосталан живот и одговарајућег породичног старања који су користили услугу прихватилишта за одрасле и старије у 2019. години је 693 (Графикон 5.7). У полној структури доминирају мушкарци са 59,5%.
- Услугу помоћ у кући је у 2019. години користило укупно 16.184 пунолетних корисника (Графикон 5.8). У односу на укупан број пунолетних корисника услуге помоћи у кући, 45,2% корисника чине особе са инвалидитетом, а 54,8% корисници којима је потребна додатна подршка у активностима дневног живота, неге и надзора, јер им породична подршка није довољна или није расположива.

Графикон 5.1 – Корисници на смештају у установама социјалне заштите, 2011 - 2019.

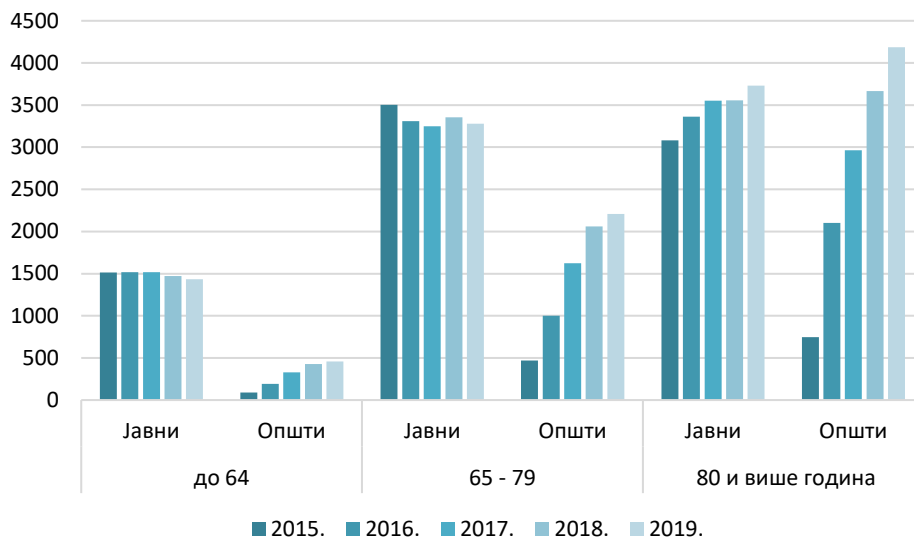
Извор: Извештаји установа за смештај у систему социјалне заштите

Графикон 5.2 – Пунолетни корисници на смештају у установама социјалне заштите, 2015 - 2019.

Извор: Извештаји установа за смештај у систему социјалне заштите

Графикон 5.3 – Одрасли и старији без услова за самосталан живот и одговарајућег породичног старања на смештају у установама за старије (јавни и општи сектор) према старости, 2015 - 2019.

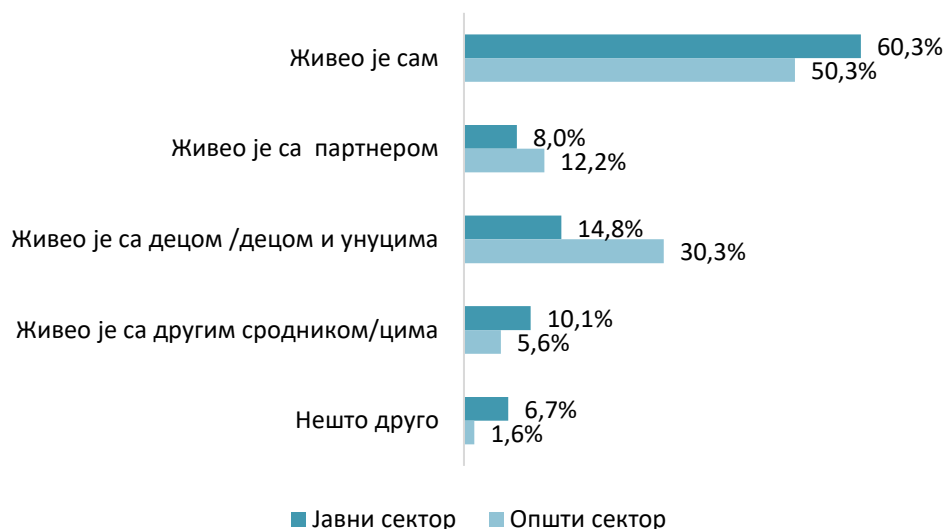
Извор: Извештаји установа за одрасле и старије из јавног и општег сектора

Графикон 5.4 – Корисници без услова за самосталан живот и одговарајућег породичног старања на смештају у установама за старије (јавни и општи сектор) према разлозима смештаја у дом, 2019. (%)

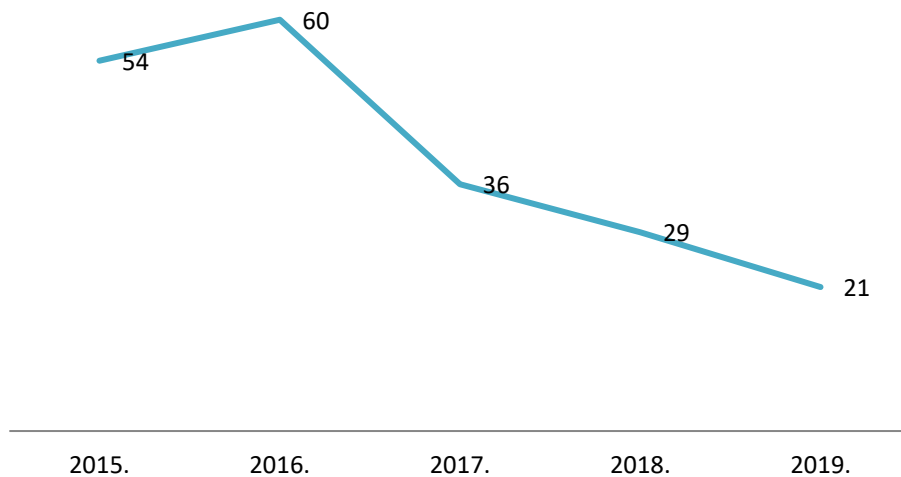
Извор: Извештаји установа за одрасле и старије из јавног и општег сектора

Графикон 5.5 – Корисници без услова за самосталан живот на смештају у установама за старије (старије (јавни и општи сектор) према породичном статусу пре смештаја у дом на дан 31.12.2019. (%)

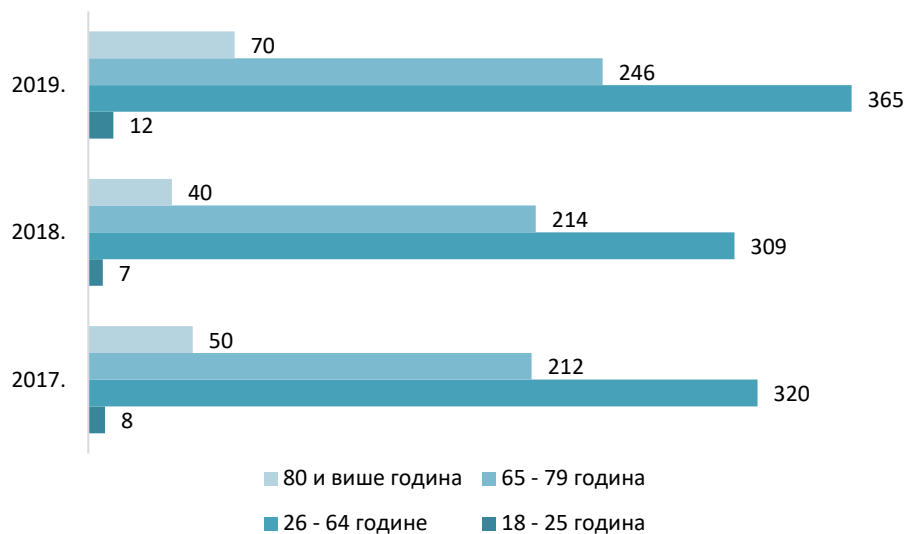
Извор: Извештаји установа за одрасле и старије из јавног и општег сектора

Графикон 5.6 – Млади које је ЦСР упутио на коришћење услуге становање уз подршку, 2015 – 2019.

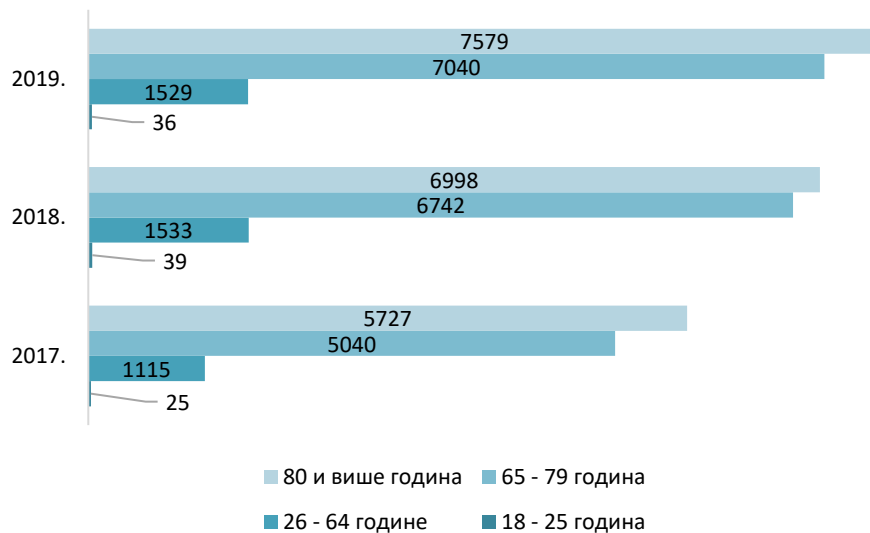
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 5.7 – Пунолетни корисници услуге прихватилиште за одрасле и старије, 2017 - 2019.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 5.8 – Пунолетне особе без услова за самосталан живот и одговарајућег породичног старања корисници услуге помоћ у кући, 2019.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

МАТЕРИЈАЛНО УГРОЖЕНИ КОРИСНИЦИ

Корисник права или услуга социјалне заштите је појединац, односно породица која се суочава с препрекама у задовољавању потреба, услед чега не може да достигне или да одржи квалитет живота или нема довољно средстава за подмирење основних животних потреба, а не може да их оствари својим радом, приходом од имовине или из других извора.

Право на новчану социјалну помоћ

Право на новчану социјалну помоћ припада појединцу, односно породици, који својим радом, приходима од имовине или из других извора остварују приход мањи од износа новчане социјалне помоћи утврђеног Законом о социјалној заштити ⁵⁵.

Породицом, у смислу остваривања права на новчану социјалну помоћ, сматрају се супружници и ванбрачни партнери, деца и сродници у правој линији без обзира на степен сродства, као и сродници у побочној линији до другог степена сродства под условом да живе у заједничком домаћинству, а чланом породице сматра се и дете које не живи у породици, а налази се на школовању - до краја рока прописаног за школовање, а најкасније до навршене 26. године живота, и супружник без обзира где фактички живи. Чланом породице не сматра се извршилац насиља у породици, односно његови приходи и имовина не утичу на право жртва насиља у породици да остваре новчану социјалну помоћ, ако испуњавају друге услове прописане овим законом.

Право на новчану социјалну помоћ може остварити појединац, односно породица под условом да⁵⁶:

- 1) нема других непокретности, осим стамбеног простора који одговара потребама појединца, односно породице и земљишта у површини до 0,5 хектара,*
- 2) појединац, односно члан породице није продао или поклонио непокретну имовину или се одрекао права на наслеђивање непокретне имовине или ако је протекао период у којем би, од тржишне вредности непокретне имовине коју је продао, поклонио или се одрекао права на наслеђивање, могао обезбеђивати помоћ у смислу овог закона;*
- 3) појединац, односно члан породице не поседује покретну имовину чијим коришћењем или отуђењем, без угрожавања основних животних потреба, може да обезбеди средства у висини шестоструког износа новчане социјалне помоћи која би му била утврђена по овом закону у моменту подношења захтева за новчану социјалну помоћ;*
- 4) појединац, односно члан породице није закључио уговор о доживотном издржавању.*

Право на новчану социјалну помоћ може остварити и појединац који није способан за рад, односно породица чији сви чланови нису способни за рад, ако поред стамбеног простора који одговара потребама породице имају земљиште у површини до једног хектара.

⁵⁵ Члан 81. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁵⁶ Члан 82. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

Изузетно, право на новчану социјалну помоћ може остварити појединац, односно породица који не испуњава услове из става 1 тачка 1) и става 2 овог члана ако центру за социјални рад да сагласност за упис хипотеке на своје непокретности ради обезбеђења намирења потраживања у висини валоризованог износа исплаћене новчане социјалне помоћи.

Право на новчану социјалну помоћ може остварити радно способан појединац, односно члан породице⁵⁷:

1) ако се налази на школовању или оспособљавању за рад у смислу овог закона или се води на евиденцији незапослених лица;

2) ако није одбио понуђено запослење, радно ангажовање на привременим, повременим или сезонским пословима, стручно оспособљавање, преквалификацију, доквалификацију или основно образовање;

3) ако му радни однос није престао његовом вољом, његовом сагласношћу или његовом кривицом, због дисциплинске или кривичне одговорности, осим ако је од престанка радног односа протекло годину дана или ако је по престанку радног односа наступила неспособност за рад;

4) ако се сам стара о свом детету са сметњама у развоју тако да не може да буде радно ангажован.

Ако породица не испуњава услове за остваривање права на новчану социјалну помоћ због тога што њен члан не испуњава услове из става 1. овог члана, право на новчану социјалну помоћ признаје се само њеном члану који није способан за рад, под условима утврђеним овим законом.

Право на увећану новчану социјалну помоћ остварује: појединац који није способан за рад, односно породица чији су сви чланови нису способни за рад и једнородитељска породица.

Износ новчане социјалне помоћи одређује се према скали⁵⁸. Породица која има више од шест чланова има право на новчану социјалну помоћ за шест чланова⁵⁹. Увећана новчана социјална помоћ утврђује се тако што се припадајући износ новчане социјалне помоћи за појединца, односно породицу увећава за 20%⁶⁰.

Једнократна помоћ је помоћ која се обезбеђује лицу које се изненада или тренутно нађе у стању социјалне потребе, као и лицу које се упућује на домски или породични смештај, а које нема средстава да обезбеди одећу, обућу и трошкове превоза неопходне за реализацију

⁵⁷ Члан 83. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁵⁸ 1) за појединца, односно носиоца права у породици - у висини основице 1; 2) за сваку наредну одраслу особу у породици - од висине основице 0,5; 3) за дете до 18 година - од висине основице 0,3.

⁵⁹ Члан 88. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁶⁰ Члан 90. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

смештаја. Једнократна помоћ може бити новчана или у натури⁶¹. Ближе услове и начин остваривања и висину једнократне помоћи прописује јединица локалне самоуправе.⁶²

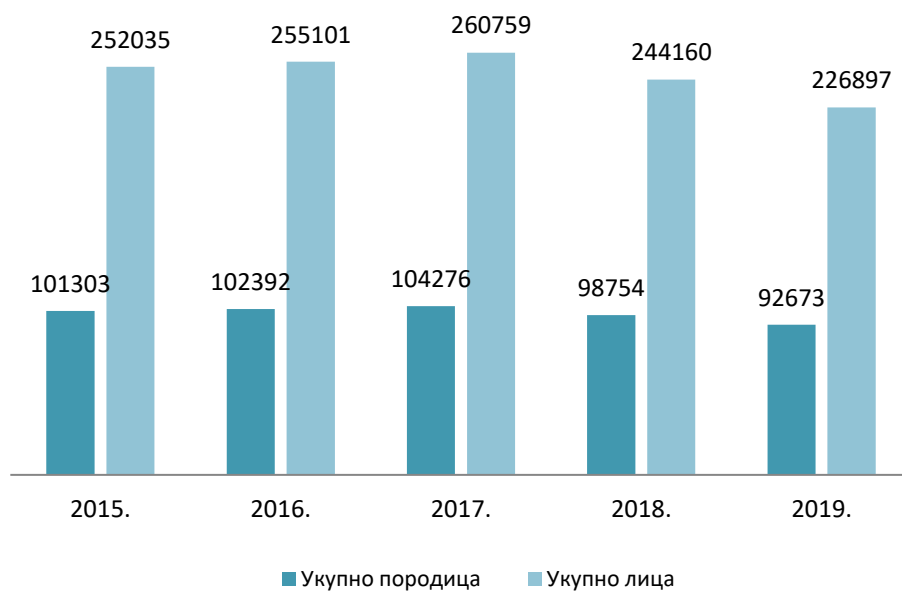
Преглед најважнијих запажања:

- У 2019. години право на новчану социјалну помоћ користило је укупно 226.897 корисника, односно 92.673 породица (Графикон 6.1). У 2019. години наставља се тренд смањења броја корисника НСП који у односу на 2017. годину износи 12,9%. Од укупног броја корисника НСП у 2019. години, пунолетни корисници чине 63,5%.
- У старосној структури пунолетних који примају НСП доминирају одрасли корисници са 75,2%, док је удео младих 13,9%, односно старијих 10,9% (Графикон 6.2).
- У структури породица корисника НСП према броју чланова у 2019. години доминирају једночлане породице са уделом од 40,7%, а потом четворочлане породице са 21,3% (Графикон 6.3).
- У 2019. години ЦСР је донео 163.602 решења којима се признаје право на једнократну новчану помоћ што је за 2,4% више у односу на 2015. годину (Графикон 6.4).

⁶¹ Члан 110. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁶² Закон о социјалној заштити, члан 110.

Графикон 6.1 - Породице које остварују право на НСП и број лица у породицама, 2015 - 2019.

Извор: МРЗБСП

Графикон 6.2 – Пунолетни корисници НСП према старости, 2015 - 2019.

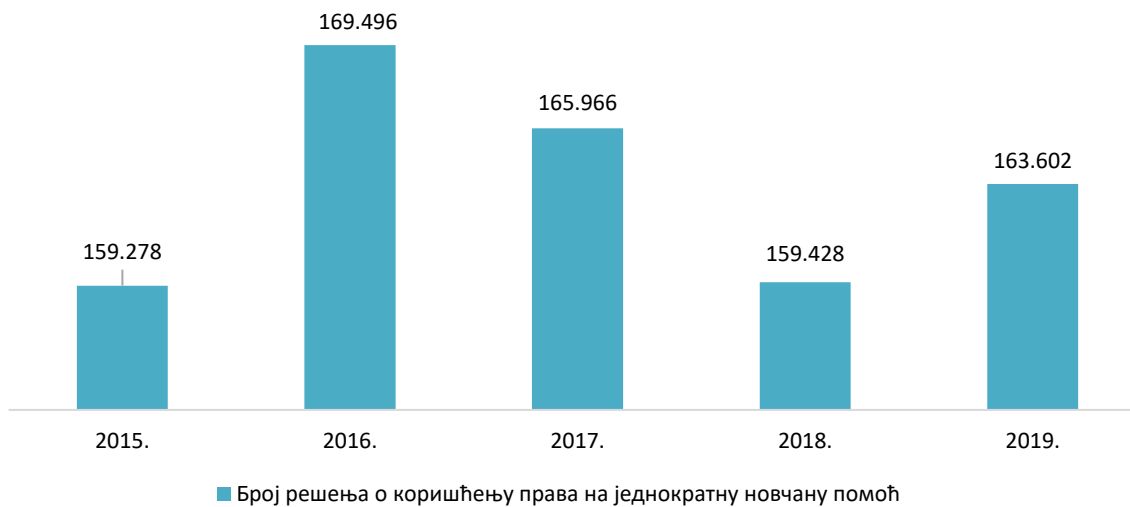
Извор: МРЗБСП

Графикон 6.3 – Породице које остварују право на НСП према броју чланова и лица, 2019.

Извор: МРЗБСП

Графикон 6.4 – Број решења ЦСР о признавању права на једнократну новчану помоћ, 2015 – 2019.

Извор: МРЗБСП